

חוברת

דף השבוע

מסכת כתובות חוברת

דף ס"ו

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

**דפי הגמרא
עם התוספות
העיקריין**

דפי הגמרא
עם הדגשה מיוחדת
על התוספות הנחוצין ביותר

נערך ע"י
הרב פינחס ענגלאנדער שליט"א

עומק הדף

דף סו

תוכן

- א. בדין העדפה שעל ידי הדחק
- ב. הסברא לחלק בין המבייש אתשו לבין המבייש בגדו
- ג. אם אלמנה זוכה בתכשיטין מנכסי בעלה
- ד. הנפקא מינה בין לשון 'מלח' לבין לשון 'חסד'

(א) בדין העדפה שעל ידי הדחק

- א. **פלוגתת ת"ק ור"ע:** הגמ' מביאה פלוגתא בין ת"ק ור' עקיבא לגבי העדפה, מי זוכה בה, האשה או בעלה. ומסיק הגמ', דפליגי לגבי העדפה שעל ידי הדחק, דת"ק סבר שבעלה זוכה בה, ור' עקיבא סובר דהאשה זוכה בה, אבל לגבי העדפה שלא על ידי הדחק כולי עלמא מודו שהבעל זוכה בה.
- ב. **גדר 'העדפה שעל ידי הדחק':** רש"י (ד"ה ע"י הדחק) ביאר הגדר של 'דחק', וז"ל, 'כגון שדחקה עצמה והעדיפה'. ובחי' רעק"א פירש כוונתו, שצריך ב' תנאים: א. שהעדיפה יותר ממה שמוטלת עליה לעבוד, דהיינו ה' סלעים. ב. שדחקה עצמה לעשות עבודה קשה. והקשה רעק"א, למה צריך התנאי הראשון, דהא לא מוטל עליה לעשות מלאכה קשה, וא"כ לכאו' אפילו אם עשתה פחות מה' סלעים תהא נחשבת העדפה.
- ג. **ספק 'עשתה לו שתים בבת אחת':** עוד דנה הגמ', מה הדין באשה שעשתה כמה מלאכות בבת אחת. וברש"י (ד"ה מהו) פירש, דאזלי' בשיטת ר' עקיבא דסובר דהאשה זוכה בהעדפה שע"י הדחק, ומספקא לן אם ציור כזה נחשב דחק, וא"כ האשה זוכה בה, או שאין זה דחק, וא"כ הבעל זוכה בה. וכן פירשו התוס' (ד"ה והא), וכן הביא הרא"ש (סי' ב) בשם הר"ח.
- ד. **יסוד הספק:** הגרי"ש אלישיב (הערות, ד"ה עשתה) ביאר יסוד הספק, שבודאי ציור כזה נחשב דחק, אלא דמסתפקת הגמ', אולי העדפה שעל ידי הדחק היינו דוקא חוץ מזמן עבודה, אבל אם דחקה עצמה לעשות עוד מלאכות בתוך זמן העבודה, אפשר שאין זה נכלל בדין העדפה שעל ידי הדחק, והבעל זוכה בה.
- ה. **לדינא:** מסוגיא זו הוכיח הר"ח (מובא ברא"ש שם) דקיי"ל כשיטת ר' עקיבא, דהא חזינן דהגמ' דנה אליבא דשיטתו. אולם הרמב"ם (הל' אישות פכ"א ה"ב) לא הביא כלל דין 'עשתה לו שתים בבת אחת', וביאר המ"מ, שהרמב"ם פסק לדינא כשיטת הת"ק, ולפיכך לא הביא הספק דעשתה לו שתים בב"א, דס"ל דספק זה אינו אליבא דהלכתא. וכ"כ התוס' רי"ד, דספק זה קאי דלא אליבא דהלכתא, דקיי"ל לדינא כת"ק דר"ע.

(ב) הסברא לחלק בין המבייש אתשו לבין המבייש בגדו

- א. **סוגיית הגמ':** במשנה (סה:): מובא שיטת ר' יהודה בן בתירא דסובר שמי שמבייש אשת איש חייב לשלם בושת גם לבעלה, כיון שגם הוא מתבייש מחמת בושתה של אשתו, ומקשה הגמ', מאי שנא ממי שרקק בבגדו של חברו שאינו חייב לשלם בושת לחבירו. ומתרצת הגמ', 'בבגדו לית ליה זילותא, אשתו אית לה זילותא'.
- ב. **פירוש 'רקק בבגדו':** נחלקו המפרשים בביאור הציור של 'רקק בבגדו'. המאירי (ד"ה זה שביארנו) הביא בשם קצת מפרשים, דאיירי דוקא באופן שבעל הבגד לא היה לבוש בו בשעה שחבירו רקק בו, אבל אם היה לבוש בו באותה שעה, חייב חבירו לשלם בושת. אולם המאירי עצמו פירש, שאין לחלק בזה, ובכל אופן פטור. וכן הביא הפרדס יצחק (אות ט) בשם כמה אחרונים, שבכל אופן אין חיוב לשלם.
- ג. **שתי נוסחאות:** בחלוקת הגמ' בין רקק בבגדו של חברו לבין רקק באשתו של חברו מצינו שתי נוסחאות. גירסא דידן היא, אשתו אית לה' זילותא, והיינו, שהחילוק שבין בגד לבין אשה הוא, שהבגד עצמו אינו מתבייש, משא"כ אשה מתביישת. אבל המסורת הש"ס הביא בשם היעב"ץ לגרוס, אשתו אית ליה' זילותא, והיינו, שהבעל מתבייש במה שאשתו מתביישת, משא"כ לגבי בגד שבעל הבגד אינו מתבייש.
- ד. **שני מהלכים:** בקובץ שיעורים (אות רכב) ביאר, שנחלקו ב' הנוסחאות הנ"ל בעיקר החילוק בין בגד לאשה. לפי הגירסא 'אית ליה', החילוק היא, שמי שחבירו רקק בבגד אינו מתבייש כלל, משא"כ באשתו, שהוא מתבייש. אבל לפי הגירסא 'אית לה', בכל אופן האדם מתבייש, אלא החילוק היא, שבגד אינו בר בושת, משא"כ אשה, ומעשה היזק של בושת שייכא רק כשנעשתה המעשה למי שהוא בעל בושת.
- ה. **יסוד המחלוקת:** בספר דבר יעקב (אות ו) ביאר יסוד המחלוקת בין הנוסחאות, דתלוי ביסוד זכות הבעל בבושת אשתו [לפי ר' יהודה בן בתירא], אם הבעל זוכה בתשלומין שחבירו חייב לאשתו, או שחבירו חייב לשלם לבעל משום שהבעל עצמו מתבייש. שאם הבעל זוכה בתשלומין שנתחייב לאשתו, א"כ זה שייך רק באשה, שהיא עצמה מתביישת, אבל אם הוא זוכה מחמת בושת דידיה, א"כ זה שייך גם ברקק בבגדו.

ג) אם אלמנה זוכה בתכשיטין מנכסי בעלה

- א. **סוגיית הגמ':** מבואר במשנה, שצריך הבעל ליתן ממון לאשתו בשביל 'קופה', ומבארת הגמ', דהיינו קופה של בשמים, ומבארת הגמ' עוד, דאיירי בירושלים, ששם הנשים היו נוהגין להתקשט בבשמים. ומביאה הגמ' מעשה עם בתו של נקדימון בן גוריון, שפסקו לה חכמים ארבע מאות זהובים בשביל קופה של בשמים, ואמרה להם 'כך תפסקו לבנותיכם', וענו אחריה אמן.
- ב. **מחלוקת רש"י ותוס':** ונחלקו רש"י ותוס' בביאור הציור המעשה עם בתו של נקדימון בן גוריון. רש"י (ד"ה שפסקו) פירש, שמת בעלה, ובאת לב"ד כדי שיפסקו לה צרכיה מנכסי בעלה שמת. אולם בתוס' (ד"ה וענו) פירשו, שבשעת המעשה בעלה היה עדיין חי, אלא שבעלה הטיל על חכמים לפסוק צרכי אשתו. [ועי' בספר הערות שפירש מדוע הוצרך בעלה לבא לב"ד, ולא פסק לה בעצמו].
- ג. **צדדי המחלוקת:** הטעם שהתוס' לא פירשו כמו רש"י מבואר בדבריהם, משום דקשה להם, אם כן מאי שנא שבמעשו זו ענו אחריה אמן, ואילו במעשה אחרת [מובא לעיל (סה.)] לא ענו אמן, ולכן כתבו, שבמעשה דלעיל בעלה היה מת, משא"כ בגמ' דידן. ובספר אילת אהבים (ד"ה אמרה) ביאר הטעם שרש"י לא פירש כמו התוס', משום דקשה לו, א"כ מדוע הטיל הבעל על ב"ד לפסוק צרכה, ולא פסק לה בעצמו.
- ד. **ראיית ההפלאה:** ההפלאה (לרש"י שם) הוכיח מסוגיא זו, שיש זכות לאלמנה ליטול ממון מנכסי בעלה שמת כדי לקנות לעצמה תכשיטין, דהא חזינן שפסקו חכמים קופה של בשמים לבתו של נקדימון בן גוריון מנכסי בעלה, והרי קופה של בשמים היא בכלל תכשיטין. אך זהו רק לפי שיטת רש"י, שפירש המעשה שבעלה היה מת, אבל לפי שיטת התוס' ליכא ראייה, דהא לדבריהם בעלה היה עדיין חי.
- ה. **קושיית ההפלאה:** אך הקשה ההפלאה, שלפי זה קשה למ"ד (לעיל מח.) דאשה שבעלה הלך למדינת הים אין פוסקין לה תכשיטין, דהיאך יתכן שאלמנה עדיפא מאשה שהלך בעלה למדינת הים. וסיים, 'וצריך עיון לחלק'. [ועי' בספר הערות (ד"ה שפסקו) שכתב לחלק בין הציורים].

ד) הנפקא מינה בין לשון 'מלח' לבין לשון 'חסד'

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' מביאה המעשה הידועה עם בתו של נקדימון בן גוריון, שנאבד כל ממונה, ושאל אותה ר' יוחנן בן זכאי, 'ממון של בית אביך היכן הלך', והשיבה, שאביה לא השתמש בממונו כראוי כדי לסייע אחרים. ומובא בגמ' שתי נוסחאות בזה, הנוסח הראשון הוא, 'מלח ממון חסר', דהיינו שלא חסר מממונו כדי לקיים מצות צדקה. והנוסח השני הוא, 'מלח ממון חסד', שלא קיים מצות גמילות חסדים כראוי.
- ב. **ביאור 'חסר':** המהר"ל (ביאורי אגדות, ד"ה מלח) ביאר ענין 'מלח ממון חסר', שהוא כמו מעיין של מים, שאם אין מימיו מתפשטין כראוי, במשך הזמן יתקלקל גם עצם המקור, ושוב אין המים נובעים כראוי, כמו כן עשיר שאינו מחלק את ממונו באופן הראוי, במשך הזמן יתקלקל גם מקור השפע. וכע"ז כתב בספר החינוך (מצ' תפ) בביאור הטעם שמי שמפזר את ממונו לעניים יוסיף לו הקב"ה עוד ממון.
- ג. **נפקא מינה בין הנוסחאות:** המהר"ם שיף (ד"ה מלח) כתב, דמאן דגריס 'חסד' סובר דדוקא חסד מהני, ולא סתם צדקה, משום שחסד גדול מן הצדקה, אבל מאן דגריס 'חסר' מודה דגם חסד מהני. אולם בבן יהוידע (ד"ה מלח) נקט להיפוך, דמאן דגריס 'חסר' סובר דדוקא צדקה מהני, משום שיש בה הפסד ממון, אך מאן דגריס 'חסד' סובר דלאו דוקא צדקה, אלא גם חסד מהני.
- ד. **מי שנפל ממנו סלע ומצאו עני:** בספר אתוון דאורייתא (כלל כג) נקט כדברי הבן יהוידע, וכתב, שיש נפק"מ בין הנוסחאות, במי שנפל ממנו סלע, ומצאו עני ונתפרנס בו. שבאופן כזה שייך ענין צדקה, כיון שסוף סוף מתפרנס העני, כמ"ש רש"י על התורה (דברים כד, יט), אך אין בזה חסד, כיון שהאדם שנתן הצדקה לא עשה מצדו מעשה של חסד, שכדי לקיים מצות חסד צריך להתחסד עם רעהו מדעתו.
- ה. **חקירת האחרונים:** בספר משלחן ר' אליהו ברוך (עה"ת, דברים שם) חקר בדין מי שנפל ממנו סלע ומצאו עני, אם יש בזה קיום מצות צדקה, או שהוא זכות בעלמא לבעל הסלע, ומקבל ברכה על זה, כמבואר ברש"י (שם). וציידד, שיש בזה קיום גמור של מצות צדקה, שמצות צדקה אינה פעולה של מצוה, אלא מה שהאדם גורם לעני ליהנות מממונו.

דף סו

בענין מי שמצער את חברו

במשנה מחלוקת בין ת"ק ובין ר' יהודה בן בתירא, לגבי אשת איש שנתביישה, האם האשה זוכה בכל תשלומי הבושת, או שגם בעלה מקבל חלק בתשלומין. ומקשה הגמ' על שיטת ר' יהודה בן בתירא, דס"ל שגם הבעל מקבל חלק, מהא דמבואר בגמ' ב"ק (צ.א), שמי שרקק בבגדו של חברו אינו חייב לשלם בשביל הבושת, כיון שלא עשה מעשה בושת לגוף האדם, דמאי שנא דגבי בגד ליכא תשלומי בושת לבעל הבגד, ואילו לגבי אשה איכא תשלומי בושת לבעלה. ומתרצת הגמ', שיש לחלק, דגבי אשה, האשה עצמה מתביישת, ולכן גם בעלה מקבל תשלומין, משא"כ לגבי בגד, שאינו בר בושת כלל, בזה ליכא תשלומי בושת לבעל הבגד.

ודין רקק בבגד חברו נפסק לדינא בשו"ע (חו"מ סי' תכ סעי' לח) וז"ל, 'רק בחבירו חייב, אבל רקק בבגדיו, או שביישו בדברים, פטור'. אך כתב השו"ע, שזהו רק מעיקר הדין, אבל יש רשות לב"ד להעניש המבייש כפי הנכון בעיניהם, וז"ל השו"ע (שם), 'ויש לב"ד בכל מקום ובכל זמן לגדור כפי מה שיראו, ויש אומרים שמנדין אותו עד שיפייס המבייש'. והרמ"א הביא, שיש אומרים, שמכין אותו מכת מרדות.

ומה שכתב השו"ע שגם מי שמבייש חברו בדברים פטור, הוסיף השו"ע (שם סעי' לט) וז"ל, 'אע"פ שהמבייש בדברים אינו בר תשלומין, עון גדול הוא, ואין המחורף ומגדף לעם ומביישן אלא שוטה רשע וגס רוח, וכל המלבין פני אדם כשר מישאל ברבים אין לו חלק לעולם הבא'. והנה לא נתבאר בדברי השו"ע מהו יסוד האיסור במי שמבייש חברו בדברים, אך הסמ"ע (ס"ק מט) כתב שהוא נכלל בלאו דלא תונו, וז"ל הסמ"ע, 'דעבר על לאו של לא תונו, אלא כיון שהוא לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו מלקות דאורייתא'. ואע"פ שעיקר הלאו דלא תונו נאמר לגבי מקח וממכר, הרי מפורש במשנה (ב"מ נח.), 'כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים'.

ובספר פתחי חושן (גניבה והונאה, פט"ו אות א) ליקט כמה ציורים שכיחים שנכללים בלאו דלא תונו:

א. פסק השו"ע (שם סעי' לב), שמי שמבעית (eracs) את חברו חייב דיניי שמים. וכתב הפתחי חושן, שמדברי הרמב"ם בספר המצות (לאו רנא) מבואר שנכלל בלאו דלא תונו, וז"ל הרמב"ם, 'הזהירנו מהונות קצתנו את קצתנו בדברים, והוא שנאמר לו מאמרים, יכעיסוהו, ויבהילוהו'.

ב. כתב הפתחי חושן, ש'גזל שינה' נכלל בלאו דלא תונו, וז"ל שם, 'ונראה פשוט, שמכיון שצער גדול הוא, הרי זה בכלל לא תונו'. והאריך לפרט כמה ציורים שהאדם מצער חברו, כגון מי שעושה רעש ומצער את שכניו, שכולם נכללים בלאו דלא תונו. אך כתב, שלגבי דבר שהוא תשמיש רגיל, בזה אין איסור. וז"ל שם, 'מי שעושה רעש בביתו או ברחוב בשעה שהשכנים ישנים, וה"ה הגר בקומה עליונה ועושה רעש באופן שמפריע לשכן שלמטה במנוחתו, הרי זה בכלל מצער, ופשוט שבדברים הכרחיים וכן בדברים שגרתיים מסתבר שאין בזה איסור, שעל דעת כן אדם דר בקומה שיש כאן מעליו'.

ג. הדרכי משה (חו"מ סי' רכח אות ב) נקט, שעיקר האיסור של מוציא שם רע אינו מלאו דלא תלך רכיל, אלא מלא תונו. וז"ל שם, 'נראה דמוציא שם רע על חברו הוא בכלל לא תונו, אמנם הסמ"ג כתב במצות לא תלך רכיל שם שהוא בכלל רכילות'.

ד. בשו"ת חקרי לב (יו"ד ח"ג סי' פ) חידש, שאפשר לעבור על לאו דלא תונו אפילו בדרך שב ואל תעשה, כגון גבאי בית הכנסת שאינו עושה מי שברך בשביל אחד מהמתפללים, ומצערו בכך.

ה. וסיים הפתחי חושן וז"ל, באופן כללי, מן הראוי לשמור על הכלל 'דעלך סני לחברך לא תעביד', ואם עושה דבר מסויים שגורם צער לחברו, הרי הוא בכלל לא תונו, ועכ"פ מעין לאו הבא מכלל עשה דואהבת לרעך כמוך'.

דרף סו

ביאור כוונת ר' יוחנן בן זכאי אשריכם ישראל וכו'

גמרא:

בכה ר' יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה אלא ביד במהתן של אומה שפלה

תמצית הסוגיא:

הגמ' מביאה מעשה עם ר' יוחנן בן זכאי, שראה בתו של נקדימון בן גוריון מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים, ובכה ואמר 'אשריכם ישראל, בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפלה'.

המהרש"א העיר הערה חזקה, בשלמא על מה שהקב"ה מעלה בני ישראל על שאר האומות כשהם עושים רצונו, מובן שפיר ענין 'אשריכם', אבל על מה שהוא משפיל בני ישראל למטה מן האומות כשאינם עושים רצונו, היאך שייך לומר על זה 'אשריכם'.

ותירץ המהרש"א על פי יסוד גדול, שבשאר אומות העולם יש לכל אחד שר ומזל, אבל כלל ישראל אין להם מזל, אלא ה' עצמו משגיח עליהם, ולכן בזמן שאינם עושים רצונו וה' מסלק שכינתו מהם, הרי הם נשפלים משאר האומות, ועל זה שיבחר ר' יוחנן בן זכאי, שממה שאנו רואים שבזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום הם נשפלים מכל האומות, מוכח מזה שישראל הם חלק ה'.

המהר"ל תירץ על דרך זה, אך באופן אחר קצת, שמזה שאנו רואים שאם ישראל עושים רצונו של מקום הם למעלה מכל האומות, ואם לאו ח"ו, הם נשפלים מן הכל, מזה מוכח, שאין לישראל שום מדרגה בינונית, אלא או שהם מושלים על הכל, או שהכל מושלים עליהם.

ובספר שפתי חיים ביאר דברי המהר"ל על פי דבריו הידועים של הגרי"ז, שיש בבריאה ה' סוגים: דומם, חי, צומח, מדבר, וישראל, וכמו שאנו רואים בכל בריה, שכשהוא נעקר ממדרגתו [כגון שמת], אינו יורד למדרגה פחותה, אלא הוא נתבטל לגמרי, כן הוא הדבר אצל ישראל, שכשהוא יורד ממדרגתו, אינו נעשה כמו נכרי, אלא הוא יורד אף למטה מן הנכרים.

תמצית מראי מקומות

א. גמ'

מביאה מעשה עם ר' יוחנן בן זכאי, שראה בתו של נקדימון בן גוריון מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים, ובכה ואמר 'אשריכם ישראל, בזמן שעושים רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושים רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה, אלא ביד בהמתן של אומה שפלה'.

הקושיא

ב. מהרש"א ד"ה אשריכם

העיר הערה גדולה, היאך אפשר לומר בזה 'אשריכם ישראל', דבשלמא על זה שה' מעלה בני ישראל על שאר האומות כשעושים רצונו מובן שפיר 'אשריכם', אבל על זה שה' משפיל בני ישראל למטה מן האומות כשאינם עושים רצונו, היאך שייך לומר על זה 'אשריכם'.

יסודו של המהרש"א

ג. מהרש"א שם

תירץ, שיש שבח לישראל גם במה שמשפילים ה' כשאינם עושים רצונו, משום שמזה מוכח יסוד גדול, שאין לישראל שר ומזל, אלא ה' עצמו משגיח עליהם, ולכך כשאינם עושים רצונו וה' מסלק שכינתו מהם, ממילא הם נעשים שפלים משאר האומות שיש להם שר ומזל.

ד. הפלאה ד"ה ביד בהמתן

הביא דברי המהרש"א, והאריך לבאר הענין.

ה. באר יוסף להגר"י סלנט, פר' ראה אות ב

הביא יסודו של המהרש"א, ועל פי זה ביאר הענין שמצינו אצל הר גריזים והר איבל, שמשם רבינו העמיד את הלויים למטה בין ההרים, והשבטים עמדו למעלה על גבי ההרים, עיי"ש.

ו. ביאור הגר"א אסתר ג, ז

כתב גם כן כיסודו של המהרש"א, שכלל ישראל אינם נמסרים ביד המזלות, אלא אם עושים רצונו של מקום הם למעלה מן המזלות, ואם לאו ח"ו, הם יורדים עד לעפר.

ועפ"ז ביאר דברי זרש להמן, 'אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו לא תוכל לו', שהכוונה, שאם היהודים הם במדריגה שהם למעלה מן המזלות, לא תוכל לשלוט עליהם.

ז. שו"ת עונג יו"ט הקדמה אות כח-כט

כתב, שבזמן שבני ישראל אינם עושים רצונו של מקום ח"ו, לא זה בלבד שאינם מקבלים הברכות המיוחדות לישראל, אלא גם לא יקבלו השפעת השמים כמו שאר האומות.

וביאר הענין על פי דברי ר' יוחנן בן זכאי בסוגיין, שבזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום, הם נשפלים מכל האומות.

והוא כדברי המהרש"א.

ח. ספורנו פרשת פנחס כח, יא

כתב גם כן כיסוד הנ"ל, ועפ"ז ביאר הדמיון בין כלל ישראל לירח, שכמו שהירח אין לו אור מעצמו, אלא הוא מקבל אור מהחמה, כך גם בישראל, כל קיומו הוא רק מכח הקב"ה, ולכן אם אינם עושים רצונו של מקום הם 'הלכו חשכים מבוהלים ודחופים בין האומות'.

דברי המהר"ל

ט. **מהר"ל** נצח ישראל פרק יד

העיר גם כן כהערת המהרש"א, ותירץ על דרך המהרש"א, אך באופן אחר קצת, ששיבח ר' יוחנן בן זכאי את ישראל על זה שאנו רואים שאם עושים רצונו של מקום הם למעלה מכל האומות, ואם לאו ח"ו, הם נשפלים מן הכל, שמזה מוכח, שאין לישראל שום מדרגה בינונית, אלא או שהם מושלים על הכל, או שהכל מושלים עליהם.

י. **שפתי חיים** מועדים ח"ג אות רמז-רמט

ביאר דברי המהר"ל על פי דבריו הידועים של הגרי"ז, שיש בבריאה ה' סוגים: דומם, חי, צומח, מדבר, וישראל, וכמו שאנו רואים בכל בריה, שכשהוא נעקר ממדרגתו [כגון שמת], אינו יורד למדרגה פחותה, אלא הוא נתבטל לגמרי, כן הוא הדבר אצל ישראל, שכשהוא יורד ממדרגתו, אינו נעשה כמו נכרי, אלא הוא יורד אף למטה מן הנכרים.

שיטת הרשב"א

יא. **רשב"א** שו"ת, ח"א סי' יט

כתב גם כן לבאר ענין 'אין מזל לישראל' על דרך הנ"ל, שכלל ישראל הם חלק ה' לבדו, ואינם נמסרים ביד השרים והמזלות. אך כתב, שזהו רק אם הם עושים רצונו של מקום, אבל בלאו הכי הם נמסרים ביד המזלות, שהקב"ה סילק השגחתו מהם ומניחם ביד המזלות ומשרתי השמים כשאר האומות.

יב. **רנת יצחק** תליתאה, בראשית א, יד

העיר, שמבואר מהרשב"א שהוא חולק על המהרש"א, שלפי המהרש"א כשישראל אינם עושים רצונו של מקום הם גרועים משאר האומות, אבל הרשב"א נקט שכשאינם עושים רצונו הרי הם שווים לאומות העולם. וא"כ לפי הרשב"א אכתי קשה קושיית המהרש"א בסוגיין.

יג. **פרדס יצחק** אות כ

הביא עוד ב' תירוצים לקושיית המהרש"א.

סוגיית הדרף

עין משפט
נר מצוה

יא מ"י מ"י כ"ג
לשנת ה' טו מקב פ"ג
מח שופ"ט ח"ט פ"ג ס"ג
ס"ג פ"ג
יא ב ג מ"י ט"ז ס"ג ס"ג
מקב פ"ג ע"ג פ"ג ס"ג
ס"ג פ"ג

תוס' ר"ד

ח"ד אין צריך לומר ראשון
ח"ח ושני ע"ה אלא אפילו
ראשון ע"ה ושני ח"ח י"ל
לאחר הייתי רוצה ליתן וכו'
מתני' פסקה להביט לו אלף
דמי הוא פוסק ט"ו
מנה וכו' והשם הוא פוסק
פחות חובש שים מנה ורשת
מנה א"ל מנה שים כמנה
ונתנה לו (מאה) (ל"א מל)
ודמי זה פחות נותנה ה'
פאה ובה שחתי פוסק והוא
פוסק פחות חובש פסקה
להביט לו כספיים [עלה]
נעשה ששן יצריה והחתי
מקבל עליו י' יצריה לקופה
לכל מנה [וכתוב רש"י אומר
הכל כמנה המדינה כי אם
פסקה והחתי מני שחתי לו
אלף זה הוא כותב בשטר
כתובתה שמביטה לו אלף
ות"ק שחתי ט"ו מנה ואם
תחאלקו או תתגרש היא נובה
אלף ות"ק והשם פורש
בירושלמי ופסק ששחתי כתי
וכן א' הכניסה לו פרקטוא
שחתי אלף דמייה הוא פוסק
עליו וכותב בשטר כתובתה
אלף ות"ק כדאמר לקמן
במורה (אמרו) [מגלים] של
ערבי ה"ה כספיים והשם
מני שחתי שחתי כתי וכו'
השם הוא פוסק פחות חובש
פ"י כמי שמוסר ש"ש על
הכספים כן הוא פוחח חובש
מיוסרת הבלים שאם מנסה לו
כלים ששחתי אלף זה וישועה
אלף זה ופי מנה שחתי לכובר
כפוש אנו מקבל עליו לכתוב
בכתובתה אלא פחות חובש
היהוה לו פחות והשם פורש
בירושלמי פסק שחתי
ככלה ופסקה והוא חייב
באחריותו תקן לפסק ולכתוב
פחות חובש זה הוא שומא
שם ומקבל עליו אחריותו זה
מורה בברי ס"א פסקה בשם
ארוסין ליתן לו אלא שם
שחתיים לו בשעת תשואין
ואתה לאשמועתי ששל כל
שחתי שחתי הוא כותב בשטר
כ"א ד' מני שחתי עתידין
ליתנה והוא חייב באחריותו
ובכאן מוכח שחתי בליאיות
על הבעל ולאחריו פסק
דמייה ככותב פסקה אלונה
ל"א דמייה חתם או מתי מתי
לו בבעיה נצח ברזל וויקי
טכסא דמייה דליתנהו או
איתנהו ופחותו מדיניהו לא
משלהם על פחותה דכל נציב
(דרייט טכסא) נטלה בליאיות
כמות שחתי ולא משלהם
מדיניהו ופי' לא מני אם
פחותו פחותו לו וליתנה דרובא
דמשנה דאפילו פחותה מקבל
עליו ומפני זה פחותו לו
לכתוב פחות חובש: שים
לכתוב פחות מנה א"ל אלא מנה
פ"ה זה מורה על הפסק פסקה
לו בשעת ארוסין וארישא
דמדיניהו קאי ודמייה פסקה
להביט לו כספיים ותיק פסקה
להביט לו כלים שים כמנה
שישיר מנה אין לו לכל
לחבוע ממנה אלא כלים
שישירו לו כמנה אע"פ שהוא
לא יכתוב בשטר הכתובה
(שם כמנה) אלא שמונים דמי

הוא פוסק הוא פוסק פחות חובש: פ"י ר"ח כשהתקן מייחד לה
כלים וזאת השמיעין מוספת לכחוצה וזה לזכרון
ולכתיב שויים ככתובה פחות חובש שמשים אותו יותר משויים לכבוד
התקן ולטעם דפתי: לפי שהיה פחות חובש פחות חובש: **תנא** שומא
רבה ושומא זוטא. שומא רבה האוף
דכנגד השום הוא פוסק דקאי אלף
דינר ושומא זוטא היינו קיפא דכשהתקן
פוסק דמשמע פסקה כל זה וזכר
נמי מנה שומא רבה ושומא זוטא וזוטא
היא נותנת שלשים ואחד רבה היא
נותנת חמש מאות ולר"י נראה כפירוש
ר"ח דלא קאי כנגד השום אלף דינר
אלא כנגד מה שזומא רבה וזה דפתי
היינו רישא קאי אשום כמנה היא
נותנת ל"א סלע ודינר זכר' מאות היא
נותנת חמש מאות דתרווייהו אמאי
אליטריה למיתני וברי' הכי מנה שומא
זוטא וקתני שומא רבה מנה שומא
דידה ומנה שומא דידיה וקשתתן פוסק
היינו שומא דידיה ולא אליטריה למיתני
שומא רבה ושומא זוטא כשומא דידיה
דלמיתנייהו קאי וכשהתקן פוסק:

א נאמר דברים הללו אלא
בירושלמי. והא דלמיתני צפ'
טרף בקלפי (ומה דף טו): שלא היה
כלה לריכה להחשב בירושלמי מפני
רית הקטרת ודאי לרית לא היו לריכות
להחשב אלא לריכות היו לקופה של
שמיים לעדן הכשר והשיר העשר
ולפסק הקמטים. ר"ח: **ואם תמצא**
לומר במנה המתקבל. וה"ה דמני
למינר אם תמצא לומר כמנה הגיוש:
איום ראשון או לכל יום ויום.
הרבה תמיתות אלו הנעויות
דלא יתן לה לעולם כדמסיק לכל שנה
ושנה עשר דינר לכל מנה ומנה ליום
מנה במהרה וכלה אותו הממון אלא
ודאי נראה דעשר דינר יתן לה לכל
מנה להתקטע לעולם ומינעי ליה אם
יתן לה צנת אחת והיא תשמרנו
להתקטע זו עד שחמלה ומסס ואלך
אל קצבה לתקטעין ויתן לפי כבודה
או לא יתן לה צנת אחת אלא כדי
קשותה ליום: **שפסקו לה ד'**
מאות וחובים לקופה של בשמיה.
אלף אלפים דינרי וזה היה להס לפסקו
ויחר לפי משנו עשר דינר למנה כיון
שלא היה לריכה יותר לא פסקו לה:

וענן אחרת אמן. למעלה (דף סה).
לא ענו אחרתה שלא היה בעלה
מי אכל כאלן שהיה מי ענו אחרתה אמן
ובעלה הטיל על חממים שיפסקו לה:
וכן

כשחתמת על כתובתי אמר להן לתלמידי זכור אני כשחתמתי על כתובתה
של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה
בבה רבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו
של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושין רצונו
של מקום מוסרין ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן
של אומה שפלה ונקדימון בן גוריון ולא עבד צדקה והתנאי אמרו עליו
על נקדימון בן גוריון כשהיה יוצא מביתו לבית המדרש כלי מילת היו

פרק שישי

כתובות

מסורת
הש"ס

גמ' ב (מסכתא ספ"ה
ע"ט) (לעיל סה).

וכשהתן פוסק ברי. ואם שמו הם תחלה והכניסה לו בין שום קטן בין
שום גדול הוא כותב בשטר פחות חובש ובגמרא מפרש לה ל"ל כל
הני: **גמ'** תנא שומא רבה. דפחות חובש רישא דמנה וכנגד השום
דקאי אלף דינר: וקתני שומא זוטא. שום כמנה היא נותנת שלשים
ואחד סלע ודינר דלא תימא שומא

שחתן פוסק הוא פוסק פחות חובש: **גמ'**
תנו רבנן אין צריך לומר ראשון תלמיד חכם
ושני עם הארץ אלא אפילו יראשון עם
הארץ ושני תלמיד חכם יכול לומר לאחרי
הייתי רוצה ליתן לך אי אפשר ליתן: פסקה
להכניס לו אלף דינר כו': היינו רישא תנא
שומא רבה וקתני שומא זוטא תנא שומא
דידיה וקתני שומא דידיה: **מתני'** פסקה
להכניס לו כספים סלעה נעשה ששה דינרין
החתן מקבל עליו עשרה דינרים לקופה לכל
מנה ומנה רבן שמעון בן גמליאל אומר: יחבל
כמנהג המדינה: **גמ'** היינו פוסק כנגד
המשה עשר מנה דינר עסקא רבה ותנא
עסקא זוטא וצריכא אבל תנא עסקא רבה
דנפיש רווחא אבל עסקא זוטא דוטר רווחא

אימא לא צריכא ואי אשמעינן עסקא זוטא
דוטר זיונא אבל עסקא רבה דנפיש זיונא
אימא לא צריכא: החתן מקבל עליו עשרה
דינר לקופה: מאי קופה אמר רב איש קופה
של בשמיים ואמר רב איש לא נאמרו דברים
הללו אלא בירושלים בעי רב איש במנה
הנישום או במנה המתקבל את"ל מנה
המתקבל יום ראשון או כל יום ויום את"ל כל
יום ויום שבת ראשונה או כל שבת ושבת
את"ל כל שבת ושבת חדש ראשון או כל
חדש וחדש את"ל כל חדש וחדש שנה
ראשונה או כל שנה ושנה תיקו א"ר יהודה
אמר רב מעשה ע"ה לבתו של נקדימון בן גוריון
שפסקו לה חממים ארבע מאות וזוהבים
לקופה של בשמים לבו ביום אמרה להם
כך תפסקו לבנותיכם וענו אחריה אמן;
ת"ר מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב
על החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו
מהלכין אחריה ראה ריבה אחת שהיתה
מלקטת עשורים מבין גללי בהמתן של
ערביים כיון שראתה אותו נתעמפה בשערה
ועמדה לפניו אמרה לו רבי פרנסני אמר לה
בתי מי את אמרה לו בת נקדימון בן גוריון
אני אמר לה בתי ממון של בית אביך היכן
הלך אמרה לו רבי לא כדן מתלין מתלא
בירושלים מלא ממון חסר ואמרי לה חסד
ושל בית חמך היכן הוא אמרה לו בא זה
ואיבד את זה אמרה לו רבי זכור אתה

שחתת על כתובתי אמר להן לתלמידי זכור אני כשחתמתי על כתובתה
של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה
בבה רבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו
של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושין רצונו
של מקום מוסרין ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן
של אומה שפלה ונקדימון בן גוריון ולא עבד צדקה והתנאי אמרו עליו
על נקדימון בן גוריון כשהיה יוצא מביתו לבית המדרש כלי מילת היו

מצייען
הוא פוסק הוא פוסק פחות חובש: פ"י ר"ח כשהתקן מייחד לה
כלים וזאת השמיעין מוספת לכחוצה וזה לזכרון
ולכתיב שויים ככתובה פחות חובש שמשים אותו יותר משויים לכבוד
התקן ולטעם דפתי: לפי שהיה פחות חובש פחות חובש: **תנא** שומא
רבה ושומא זוטא. שומא רבה האוף
דכנגד השום הוא פוסק דקאי אלף
דינר ושומא זוטא היינו קיפא דכשהתקן
פוסק דמשמע פסקה כל זה וזכר
נמי מנה שומא רבה ושומא זוטא וזוטא
היא נותנת שלשים ואחד רבה היא
נותנת חמש מאות ולר"י נראה כפירוש
ר"ח דלא קאי כנגד השום אלף דינר
אלא כנגד מה שזומא רבה וזה דפתי
היינו רישא קאי אשום כמנה היא
נותנת ל"א סלע ודינר זכר' מאות היא
נותנת חמש מאות דתרווייהו אמאי
אליטריה למיתני וברי' הכי מנה שומא
זוטא וקתני שומא רבה מנה שומא
דידה ומנה שומא דידיה וקשתתן פוסק
היינו שומא דידיה ולא אליטריה למיתני
שומא רבה ושומא זוטא כשומא דידיה
דלמיתנייהו קאי וכשהתקן פוסק:

הוא פוסק הוא פוסק פחות חובש: פ"י ר"ח כשהתקן מייחד לה
כלים וזאת השמיעין מוספת לכחוצה וזה לזכרון
ולכתיב שויים ככתובה פחות חובש שמשים אותו יותר משויים לכבוד
התקן ולטעם דפתי: לפי שהיה פחות חובש פחות חובש: **תנא** שומא
רבה ושומא זוטא. שומא רבה האוף
דכנגד השום הוא פוסק דקאי אלף
דינר ושומא זוטא היינו קיפא דכשהתקן
פוסק דמשמע פסקה כל זה וזכר
נמי מנה שומא רבה ושומא זוטא וזוטא
היא נותנת שלשים ואחד רבה היא
נותנת חמש מאות ולר"י נראה כפירוש
ר"ח דלא קאי כנגד השום אלף דינר
אלא כנגד מה שזומא רבה וזה דפתי
היינו רישא קאי אשום כמנה היא
נותנת ל"א סלע ודינר זכר' מאות היא
נותנת חמש מאות דתרווייהו אמאי
אליטריה למיתני וברי' הכי מנה שומא
זוטא וקתני שומא רבה מנה שומא
דידה ומנה שומא דידיה וקשתתן פוסק
היינו שומא דידיה ולא אליטריה למיתני
שומא רבה ושומא זוטא כשומא דידיה
דלמיתנייהו קאי וכשהתקן פוסק:

מנה ומנה רבן שמעון בן גמליאל אומר: יחבל
כמנהג המדינה: **גמ'** היינו פוסק כנגד
המשה עשר מנה דינר עסקא רבה ותנא
עסקא זוטא וצריכא אבל תנא עסקא רבה
דנפיש רווחא אבל עסקא זוטא דוטר רווחא
אימא לא צריכא ואי אשמעינן עסקא זוטא
דוטר זיונא אבל עסקא רבה דנפיש זיונא
אימא לא צריכא: החתן מקבל עליו עשרה
דינר לקופה: מאי קופה אמר רב איש קופה
של בשמיים ואמר רב איש לא נאמרו דברים
הללו אלא בירושלים בעי רב איש במנה
הנישום או במנה המתקבל את"ל מנה
המתקבל יום ראשון או כל יום ויום את"ל כל
יום ויום שבת ראשונה או כל שבת ושבת
את"ל כל שבת ושבת חדש ראשון או כל
חדש וחדש את"ל כל חדש וחדש שנה
ראשונה או כל שנה ושנה תיקו א"ר יהודה
אמר רב מעשה ע"ה לבתו של נקדימון בן גוריון
שפסקו לה חממים ארבע מאות וזוהבים
לקופה של בשמים לבו ביום אמרה להם
כך תפסקו לבנותיכם וענו אחריה אמן;
ת"ר מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב
על החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו
מהלכין אחריה ראה ריבה אחת שהיתה
מלקטת עשורים מבין גללי בהמתן של
ערביים כיון שראתה אותו נתעמפה בשערה
ועמדה לפניו אמרה לו רבי פרנסני אמר לה
בתי מי את אמרה לו בת נקדימון בן גוריון
אני אמר לה בתי ממון של בית אביך היכן
הלך אמרה לו רבי לא כדן מתלין מתלא
בירושלים מלא ממון חסר ואמרי לה חסד
ושל בית חמך היכן הוא אמרה לו בא זה
ואיבד את זה אמרה לו רבי זכור אתה
שחתת על כתובתי אמר להן לתלמידי זכור אני כשחתמתי על כתובתה
של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה
בבה רבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו
של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושין רצונו
של מקום מוסרין ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן
של אומה שפלה ונקדימון בן גוריון ולא עבד צדקה והתנאי אמרו עליו
על נקדימון בן גוריון כשהיה יוצא מביתו לבית המדרש כלי מילת היו

מצייען
הוא פוסק הוא פוסק פחות חובש: פ"י ר"ח כשהתקן מייחד לה
כלים וזאת השמיעין מוספת לכחוצה וזה לזכרון
ולכתיב שויים ככתובה פחות חובש שמשים אותו יותר משויים לכבוד
התקן ולטעם דפתי: לפי שהיה פחות חובש פחות חובש: **תנא** שומא
רבה ושומא זוטא. שומא רבה האוף
דכנגד השום הוא פוסק דקאי אלף
דינר ושומא זוטא היינו קיפא דכשהתקן
פוסק דמשמע פסקה כל זה וזכר
נמי מנה שומא רבה ושומא זוטא וזוטא
היא נותנת שלשים ואחד רבה היא
נותנת חמש מאות ולר"י נראה כפירוש
ר"ח דלא קאי כנגד השום אלף דינר
אלא כנגד מה שזומא רבה וזה דפתי
היינו רישא קאי אשום כמנה היא
נותנת ל"א סלע ודינר זכר' מאות היא
נותנת חמש מאות דתרווייהו אמאי
אליטריה למיתני וברי' הכי מנה שומא
זוטא וקתני שומא רבה מנה שומא
דידה ומנה שומא דידיה וקשתתן פוסק
היינו שומא דידיה ולא אליטריה למיתני
שומא רבה ושומא זוטא כשומא דידיה
דלמיתנייהו קאי וכשהתקן פוסק:

[דף 10 ע"ב - סח ע"ב]

דף סו ע"ב שוכרין לו בית כו' ואח"כ משייבין לו אשה כו'. דקן הוא דקן
 חרץ שיצנה חסד לו בית ואח"כ יבא משה כדלמדין פי' משום מלמדה ז'
 והיינו דמחסורו זה הבית שזה הוא החסרון הראשון שיש לאלה ואשר יחסר הם לרכי הבית זו
 משה כו'. ש"תקף לענין בן טובים א' כו'. [וכן לקמן לענין קן טובים א' מפורי כו']
 חיינו שהיה נכח אלל אטמוי והכי משמע לישבא דלשאר יסכר לו ולא שרין למימר ביה דלא
 חיינו ליה לפטוקי נפשיה כו' דלמקמן: **בדרהבנא קאביבנא כו' בנתם לא נאמר**
א"א בנתו כו'. פ"ש"י לפי מה שהיה לו לפי לימודו עב"ל אין זה משמעות עמלו אלא לפי
 זמנו ואפשר דהא דשינה למכתב עמלו לזון יסוד לא אלתרין אלא ל"כ"א לפי לימודו ועוד נראה
 דודאי גם זה האיש לא היה סופר ככל פ"ס בנרעולת פטומה ויין שרין אלא לפי טורח שעה
 לביבנא ולמודו לפי טורח שעה קאמר והשתא נראה ליתבא למימר ביה דלא בני לפטוקי נפשיה
 כולי האי כדלעיל וק"ל: **ישום בנתה הא לא שרין כו'**. יש דקדק בזה כיון דמקדק
 הא לא שקיל מקדמיה ואינו רואה להפטרם כו' א"כ מאי משני לרבנן לפתוח לו לשום ממנה הא
 ל"י מאי נמי קאמר שכבר נתנו לו ואינו רואה להפטרם מן הדקדק וליכא למימר לפתוח לשום
 ממנה שלא בדרך דקדק דא"כ מאי שרין לשום ממנה הא לא שקיל דלימנא שלא בדרך דקדק
 שקיל לשום ממנה ודוק: [ג"ח א' א"א כו' דבבית כו' היא מוצאת כו'. עין מדרשונו פ"ק
 דפ"טוה ה:]] **ארבע באה וזוי כו' בע"א יומא דפבורי כו'**. דקדק ליתן דקדק זו הגדולה
 ע"י"ב שזכות זו היא מקריע לטובא א"כ זו כיוס לרין העני בימרא לפטוריה וא"כ דכתיב מאת
 וזוי לא מקריע זוי עני ואסור לקבל דקדק מ"מ ד' מאת וזוי כפ"א שרין לקבל דקדק
 בנתימין וזו דפאה ומיחו כי עייפיהו וטדניו ויהליה זו כיוס זו קשה היאך קבל הכפל כיון
 שכבר קבל ארבע מאות וזוי ונפשיה עשיר וזותק לומר שכבר הוציא זו כיוס ויחר מב' מאות עד
 שלא נשאר בו מאות זו כו'. וזוראי ק"ל"א ואורחא כו'. דהדקדק מלל מדינה זו גיהס
 לעו"ב כדלמדין פ"ק דכ"ב ז' וזוי בעניו הנן ז' אלפיס דלרי שנתן מועטים לא לפי עשור
 כדלמדין לעיל לשום גנאל שחנא: ומצ"י יענינה ברמאי כו'. מיהו לא היה רואה אשה עני
 טענה דהא תשייך דרבי אלא פ"ק דכ"ג דותנה ואינו יודע למי ותנה ע"ש:

דף סח ע"א בדיה דהרי כו' פרייה דבב"י דהב טיורי בגון נומים כו'
 ע"כ. לא יחא להו לפרש כפרש"י דלמא דמשני דהבנא
 פריכא מפלגין בין גרוטאות גדולות וזין דקות ועיקר חסר מן הספר דפריכא
 משמע בין גדולות וזין קטנות ועוד לפרש"י דלמא דמוקי לה דהבנא פריכא מוקי
 לברייתא ככלים של אור וזו ממוק דמוקי לה מעיקרה ככלים של זבז והב"ל
 לעולם ככלים של כסף ודבנא פריכא אכל לפרש"י יחא דהשתא נמי מוקי ברייתא
 ככלים של זבז ודוק: **בא"ד בב"י מביעיה א"ה פירוש שבומד בב"זותיו כו'**
 ע"כ. הוצרכו לפרש בן לפרש"י דלפרש"י יחא בפשיטות דהכי פריך דלא הל"ל
 ככלים דמשמע כלים אחרים ממין אחר דהיינו של כסף אלא ככליו דהיינו כלים של
 זבז ומאותו מין אלא כלים א"כ מאי משני דהבנא פריכא דהא אכתי שרין
 דמאותו מין הוא הל"ל ככליו אלא דהכי פריך דאי היה איירי ככלים של זבז
 דהיינו נומים הל"ל ככליו שבומד ככלותיו כו' ודוק: **בדיה א"א ארישא**
מדרבנן פריד ע"כ. דלע"ג דהלכה כרבן שמעון בן גמליאל כ"כ"ה היינו נמשנה
 אכל לא בברייתא כדמוכח בכמה דוכתין וק"ל:

ח"א דף סו ע"א איביעיה איבא יכבודו הוא דעבד כו'. להאי מיוזא משמע
 דאפילו היה עבד כדעני למיעבד כיון דלא עשה כן משום מהיה אלא
 לכבודו ה"ל שלא לשמה ועשה עליה ואין להקשות הא אמרינן גבי דקדק אפילו שלא לשמה י"ו
 שר עליה כדלמדין ג' כ"ל שומיה בני וכו' ודרשו דן ובמנוי נא באת וגו' ד"ל הא שלא לשמה
 לכבוד הוא גרע טפי כמו שמתקין החוספות נפשות הן אלא דלמדין לעולם יעסוק אדם
 בחמה אפילו שלא לשמה כו' ועלמא אמרינן ז' טוב לו שיהיה גרע ע"ש וידיע מיהו היה
 שמתקין עושה שלם אלא בחמה ויחילול השם כגולה ועבד כוכבים ואח"כ מתדבס מאוחו
 ממון ליהיה להם כבוד ככל שנה ולמה להם ברכת מי שפריך להיות להם שם ומפארת ואין זה
 אלא מנוח הנאה בעמיה ואין לעושה היה מלך וקיום כדלמדין כאל: **צאי ר"ך בעקב"א בצאן**
 כו'. פ"ש"י ללא עקב"א האן כו' ויהיה פועל עומד אכל לפי ענין זה הדרש נראה שהוא פועל
 יזא ור"ל הוליה לך מוומתין עקבי האן דהיינו מבין טלפי הטהרות שזכר ודיע א"ל מקרי
 גיומין אלא גיומין משום דלפי פשוטו מה שקראם גיים במקום הזה אין לו מקום ומנינו אל
 מקרי ככ"א:

דף סח ע"ב בפריש"י בדיה ניוזנת אין אם באה ליישא כו' או בעברת
 ע"כ. דקדק לומר נבאה ליישא משום נערוה דהא כבר ניסת
 אף היא אינה ניוזנת וכו' כמו שגרת וזי לא מנאחא כיון דגדולה היא כבר ניסת
 נקטנה אף אס כבר ניסת לא וימרה וק"ל: **תוס' בדיה וכו' אמר רבא הכי כו'**
מדפסק לעי"ה רבא כרבי כו' ניוזנת אין כו' ע"כ. דהוה הקושל טפי בפשיטות
 מנכח גופיה דע"כ ק"ל המס באינה ניוזנת דהיינו ניקמא בעברות דלריכא למנות
 ועוד דמהיה ניוזנת אין שאינה ניוזנת לא תקשי נמי מנזגרת לחוד דלריכא

חידושים	הגהות	הכמת שלמה
דף סט ע"ב תוס' בדיה המשליש כו' לא דק כו'. י"ב ואני אומר אולי גם פ"ש"י לא כיון שחאמר אחרי שנשאל אלא שחאמה עמה שהבנל נאמן עליה לאחר שנשאל ודוק:		

מהר"ם

וחיב אינישאו ושם אפילו נערה ויתרה בשלא מחאה ונטלה מה שנתנו לה והכא
 קאמר דא"כ קשיא רבי אדרבי פי' בוגרת בלא נישאו דלעיל קאמר רבי גבור עד שלא
 נישאו לא איכוד פונסתן והכא משמע דוקא כב הניזונות דהיינו נערה קודם שנישאת
 נוטלת עישור הא אם שהתה עד שנתבגרה אפילו עד שלא נישאת אינה נוטלת עישור
 אלא ע"כ איירי בלא מחאי ולעיל איירי במחאי ופי' מחאי גבי בוגרת ר"ל שהתרה
 בחאחין קודם שנתבגרה שישאו אותה ויתנו לה עישור שלה קודם שנתבגרה ח"ה גבי
 נישאו ונבערה עד שלא חתבגרי יש נמי לחלק בין היכא שלא מחאה בחאחין רק נטלה
 מהם כרצונה הטוב מה שנתנו לה בשעת נישואין להיכי שמחאי בשעת נישואין דאז
 לא איכוד המותר: **תוס' ד"ה לרבי איירי ואירי גביא וכו'.** עד דהא רבא פסק
 לעיל כר"י דפרנסה שמין באב וכו'. פירוש מאחר דשמין באב והאב ודאי היה נותן
 מטלטלין ממילא שמעינן דגבי מטלטלין וזכי מוונות פסק לקמן ממקרקעי. ויש
 להקשות דהא לקמן בהוסף שמעתיך דף סט ע"ב פסק (נמי) דפרנסה נמי
 ממקרקעי ולא ממטלטלי דהא קאמר בן הלכתא ממקרקעי ולא ממטלטלי בין למוני
 בין לכתובה בין לפרנסה ור"ל דר"ל דלקמן איירי היכי ולא אמירנא לאב שלא היה גר
 בינינו כדלעיל דאז אין שמין באב אלא נוטלת עישור נכסים כדנינו ולכן לא גביא
 ממטלטלין אכל היכא דאמדין שמין באב אפילו ממטלטלין אכל בחאחין אינה גביא
 לעולם ממטלטלין לרבא אלא ממקרקעי ועיין באשר"י ובהר"ן:

דף סט ע"א ד"ה מישום רווח ביתא יש להסתפק היכא דאיכא עשר בנות
 וכו'. פירוש עשר בנות וכן אחד וקדמה הראשונה ונטלה

הנהגות והערות

אן גיטין דף נו ע"א. בן בראשית טו, ה. ג' פסחים דף ח ע"א ב"ב דף י ע"ב.
 ז' תענית דף ט ע"א. ה' דף נ ע"ב ד"ה וכו'. ו' עירובין דף יג ע"ב. ז' סוטה דף ט
 ע"א. ח' דף י ע"ב ד"ה נוח לו. ט' פ"ה משנה ח' בירושלמי סוטה פ"ג הלכה ב'
 בחלומי של רבי שפולאו לו חביו עד מאתים עייש. י' ע"י מנהג אפרים. י"ב ע"י
 מהר"ם שו"ף. ל' דף י ע"ב. מ' לא ידעתי כוונתו ונ"ל פי' הסוגיא דלפריש"י יש לה' ב'
 טענות א"י לא מיייתי לה אע"ג דלא שייך עולה עמו כיון שגם לעצמו אין לו עכשיו עמו
 כשאני אצלו שייך עולה עמו וכמ"ש מהר"ם שיק מ"מ א"י לא מיייתי לה ויש חשש

דינר זהב שהוא כ"ה זהובים כדאי בר"פ שור שנגח ד' וה' ובכמה דוכתי לכ"ה שנים מגיע על כל שנה קכ"ה אלפי' זהובי' ובהחשב כל שנה לנ"ב שבועות כשנות החמה כדי להספיק לשנה המעוברת מגיע לכל שבוע כ"ד מאות זהובים דהיינו ד' מאות זהובים ליום אחד דבשבת ה' אסור להתקשט בתמרוקי הנשים דפוקסת וכוחלת אסורה בשבת. ולפ"ז ה' נפשט האיבעיא דלעיל דהפסיקה הוא לכל יום ויום דהרי לא נתנו לה אלא ליום אחד וצ"ל דהאבעיא הוא דוקא את"ל מנה המתקבל דאז אין החשבון מכוון ליום אחד וע"כ צ"ל דנתנו לה לפי המצטרך לה וכמ"ש התוס' וממילא מתורץ מה שהקשו התוס' ד"ה ואת"ל במנה המתקבל וכו' וה"ה וכו'. ודוק:

שם בגמרא לא כדין מתלין מתלא בירושלים מ"ח ממון חסר. יש לומר הרמז בזה דכשכותבין ממון חסר ו' וממלאין מלוי האותיו' דהיינו מ"ם מ"ם נו"ן אזי המלוי הוא אותיות ממון לרמזו כשמחסר הממון ונותן צדקה. אז ממלאין לו הממון כמלוי האותיות. ויש עוד רמז כי ואו מלא עולי' י"ג והוא שיעור המעש' מן האותיו' ממן חסר שעולה ק"ל וכמנין עני שעולה ק"ל לרמז כי הנותן מעשר עני במלואו ממלאי' לו ממון כמלוי האותיות. והוא שאמר בספרי פ' ראה בפסוק עשר תעשר עשר ואל תתחסר. ועיין בחי"ט בדמאי פ"ג משנה ב':

שם וש"י בית חמיר וכו'. לכאורה צ"ל דה' ידוע לו שבית חמי' נתנו צדקה כדבעי למיעבד ולא מפני כבוד. ויותר נראה משום דמשמע לעיל שבשעה שמת בעלה הניח עושר רב מדפסקו לה כ"כ לקופה של בשמים א"כ נהי דעונש מי שאינו נותן צדקה הוא בזרעו. כמו שאמרו או בנו או בן בנו בא לידי מדה זו. אבל של בית חמי' אין שייך שהיא תענש בשביל חמי' דאטו המקבל מתנה יענש אם הנותן לו לא נתן צדקה כראוי והיינו דמקשה הש"ס ונקדימון בן גוריון לא עביד צדקה ולא קאמר דהיא בעצמה לא נתנה צדקה כראוי אלא דא"כ תקשה למה שאל על בית חמי' יותר משל אבי':

שם ביד בהמתן. כתב מהרש"א וביאור דבריו ז"ל דהטעם הוא שהשי"ת בחר לעם סגולתו שלא יהיו תחת שום מזל כדכתי' כי חלק ה' עמו וגו' והמזלות הם אשר חלק ה' לכל העמי' אמנם בעוונותינו שגלינו מעל שלחן אבינו נשתעבדו תחת האומות שתחת המזלות כאמור ואת למדת אותם עליך אלופי' לראש וכל זה הוא רחמי אבינו שבשמים כי אם היינו מקבלים מאת השי"ת עצמו לא היינו יכולי' לסבול העונש כדכתיב וסביביו נשערי' מאוד וחובתינו הוא טובתינו לינן מתמצית השפע הבא דרך המזלות לכל העמים. וזה הוא הגורם שהוא מן הנמנע למהר גאולתינו כמ"ש בפסוק אבותינו חטאו ואיני' ואנחנו עוונותיהם סבלנו עבדים משלו בנו פורק אין מידם. כי אבותינו חטאו ואינם ר"ל שלא ה' יכולים לסבול אפי' כשחטאו חטא קל. ונענשו עד כי תמו כאמור ורשעי' עוד אינם. ואנחנו יכולי' לסבול אפי' עוונותיהם שבידנו כאמור פוקד עון אבות כשאוחזי' מעשה

אבותיה' ואין זה כי אם מטעם שעבדו' מושלי' בנו שאנו מקבלין תמצית השפע מן האומות שהיו עבדו' לנו שקבלו תמצית מאתנו. ולכך בהכרח אין פורק מידם. וזהו שאמר הכתוב על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים וגו' כי רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממי' כי גבר אויב ר"ל שאני בוכה בכי' כפולה בכי' על בכי' מפני כי רחק ממני להשיב נפשי וכשאני בוכה לתת לנו מחי' בעבדותינו בהכרח לקבל דרך צנור השר שאנו משועבדים תחת אותה האומה. ועי"ז אנו שוממים כי גבר אויב. ועכ"ז אנו חייבי' לברך על הרעה בשמחה וגילה ברעדה כי בזה נדע רב טובו לבית ישראל כמו שאמר דוד המלך ע"ה נתת שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו. שמוזה ניכר גודל אהבת אבינו שבשמי' שמשפיע לאומי' שפע רב כדי שיעי' לנו תמציתו ומה יהי' כי אתה ה' לבדד לבטח תושיבנו. כשיקיים הן עם לבדד ישכון כפירש"י. כשנקבל השפע בעצמינו ובתוקף הגלות ובעת הזעם. הירידה עד עפר להיות נזון מתמצית' למטה מבחינת בהמתן כמו שיבואר בסמוך ועד"ז יש לפרש מ"ש ד"ה ע"ה צדקתך כהרי' אל כשאתה משפיע צדקתך אלינו אנו עולים למעלה כהר ה' כהרי' אל בחינת אבינו יעקב שנקרא אל וחקוקה צורתו בשמים ממעל. אבל בעת משפטיך נאמר השליך משמים ארץ תפארת ישראל ויורדי' עד בחינת עפר למטה מבחינת בהמה ועכ"ז אנו מחויבים להודות לה' שמגודל אהבתו ורחמנותו אלינו אדם ובהמה תושיע ה' כדי שיעי' תמציתך אלינו:

דף טז ע"א **לכבודו הוא דעבדו.** כתב מהרש"א ז"ל אף שאמרו חז"ל ע"מ שיחיו בני הוי צדיק גמור. מ"מ לכבודו גרע. ולכאורה קשה ע"ז דהא אמרי' בניזר דף כ"ג ע"ב דלעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפי' שלא לשמן. ופי' התוס' אפי' ע"מ להתגדר ולקנות לו שם הרי אף לכבודו מעליותא הוא אך נראה דלא דמי דהתם אינו מתגאה בשעה שעוסק בתורה ובמצות. אלא שהוא עושה כדי שיבא הכבוד אח"כ בזה אמרי' דלא יבא לידי זה שבתוך כך יבא שישכיל ללמוד לשמה אבל המתגאה בעשותו מצוה. או בעסקו בתורה. הרי אמרי' בעירובין בפסוק ומנחליאל במות ומבמות הגיא אף שפסקו לו גדולה לדורי דורות אם מתגאה הקב"ה משפילו. ובוה נלענ"ד דיש לתרץ קושי' התוס' שם דאמרי' בעלמא דכל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא די"ל דהתם מיירי במתגאה בשעת למודו שבוה אמרי' ודאשתמש בתגא חלף (ואפשר שהוא בכלל מ"ש התוס' שם דמיירי בע"מ לקנטר) ותו דאיך אפשר שיהי' זה בכלל מצוה שלא לשמה. הא אמרו חז"ל במתגאה דה"ל כעובד ע"ז א"כ הוא מצוה הבאה בעבירה. ועוד אמרו במתגאה אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ורבי' טועים בזה בעו"ה. ויש לפרש בזה מה שאמר דוד המלך ע"ה בתהלים ק"ז יורדי הים באניות וגו' דקאי על יורדי ים התלמוד ומשוטטי' בה המה ראו מעשה ה' ונפלאותיו במצולה עומקה של הלכה ויאמר ויעמד רוח סערה ותרוםם גליו ר"ל כשאמר בפני רבי' ויעמד רוח סערה שהוא היצה"ר ותרוםם גליו

למעלה, משה כתב בתורה אלה יעמדו לברך וגו' שמעון לוי ויהודה], ואי אפשר לומר למעלה, שכבר נאמר למטה, [ופרש"י: שכבר נאמר לוי למטה, בספר יהושע (ט) כדכתיב וכל ישראל וזקניו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים והלויים, אלמא כהנים ולויים למטה היו]. הא כיצד, זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה, רבי יאשיה אומר כל הראוי לשרת למטה והשאר למעלה. רבי אומר אלו ואלו למטה הן עומדים, הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה, כלפי הר עיבל ופתחו בקללה, מאי על על בסמוך, כדתניא וכו', וע"י רש"י, מבואר בכאן, שרבי סובר שלא עלו כלל על ההרים רק כולם עמדו למטה, אלא שששה שבטים עמדו כלפי הר גריזים וששה כלפי הר עיבל, אבל ר' אליעזר בן יעקב ור' יאשיה סוברים שאמנם עלו השבטים על ההרים, אלה על הר גריזים, ואלה על הר עיבל, והכהנים והלויים עמדו למטה, וכן כתב רש"י בפ' תבוא כדעה זו.

ויש להבין, לאיזה טעם נצטוו שכל ישראל יעלו על ההרים אלה מזה ואלה מזה, הלא מדרך העולם שכל מי שמדבר אל הקהל, שהוא עולה על הכמה למעלה ומשמיע את דבריו לפני העם העומדים למטה, כדי שכולם ישמעו את דבריו, וכיון שכאן היו הכהנים והלויים צריכים להשמיע את דבריהם לפני כל המון בית ישראל, היה מן הראוי שהם יעלו על ההר להשמיע את הברכה והקללה לפני קהל ישראל, שהשבטים יעמדו למטה לשמוע את דבריהם,

וכאן נעשה לכאורה היפך הסדר, שהלויים עמדו למטה וכל ישראל עמדו למעלה על ההרים, והלויים נשאו מדברותם מלמטה כלפי מעלה.

→ ואולי יובן שבא לרמז בזה ולהורות על מצבם ומעמדם של ישראל, שבכל הזמנים ובכל המצבים הם נמצאים במעלה עליונה תחת השגחתו של הקב"ה, והוא ע"פ מה שאמרו בגמרא (מנחות ס"ו ז') במעשה בבתו של נקדימון בן גוריון, שלקטה שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים, ובכה ר' יוחנן בן זכאי ואמר, אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה. וכתב על זה המהרש"א בחידושי אגדות וז"ל: אמר אשריכם על שני הצדדים, כי באמת שני ההפכיות הם למעלת ישראל, כי כל אומה יש לה שר ומזל בשמים, מה שאין כן ישראל שאין להם שום מזל, אבל הם חלק ה' כי יעקב חבל נחלתו, ועל כן כשעושין רצונו הם למעלה מכל האומות ושריהם, כמ"ש הבט נא השמימה וגו', שדרשו שהוציא את אברהם החוצה למעלה מכל צבא השמים וכו', אבל כשאין עושין רצונו, הקב"ה מסלק שכינתו מהם והרי הם שפלים ונבזים מכל האומות שיש להם שר ומזל ולישראל אין שר ומזל, ע"כ, וכן כתב בענין זה בעל העקידה.

מבואר מזה, שגם מירידתם ושפלותם הנוראה של ישראל, ניכר ונודע גדולתם

על זה ואני מישרים אשפוט, — נמוגים ארץ וכל יושביה, היינו שבמעשה עבירה אחת שאעשה שלא כהוגן, אוכל לגרום ח"ו שיהיו נמוגים ארץ וכל יושביה, בזה שאכריע את עצמי ואת כל העולם לכף חובה, ומאידך, אנכי — ע"י מעשה אחת שאעשה — תכנתי עמודיה סלה, שאוכל ע"י מצוה אחת להכריע עצמי וכל העולם לכף זכות, ואז תכנתי עמודיה סלה, ודפח"ח. [בנהמ"ח]

ומעלתם שהם חלק ה' עמו וחבל נחלתו, ולכוונה זו נצטוו בכאן שישראל יעלו אל ההרים, כדי להראות ולהורות שבשני הזמנים ובשני המצבים, בין כשהם עושים רצונו של מקום ומבורכים בכל הברכות, ובין כשאין עושין רצונו ובא עליהם ההיפך, והם שפלים וירודים, גם אז נראה וניכר מעלתם וגבוהתם, שאין הם עומדים תחת שום שר ומזל, אלא תחת ידו ורשותו של הקב"ה לבד, והם עמו ונחלתו לעולם, ולרמז על הענין הזה של מעלתם של ישראל, נצטוו להיות השבטים עומדים על ההרים מזה ומזה, בין לברכה ובין להפכה.

[ומה שהלויים עמדו למטה וישראל למעלה, אפשר שהיה בזה רמז על הענין שאמרו בספרי דברים, (ויסגל נרש"י דברים א' ט') עה"פ ה' אלקיכם הרבה אתכם וגו', הרבה אתכם, הגדיל והרים אתכם על דייניכם, נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים, ע"כ, ולכך עמדו כאן העם למעלה ושבת לוי למטה לרמז על הוראת הענין הזה].

ג.

ובהפטורת פרשה זו (ישעי' כ"ד), אמר הנביא: עניה סוערה לא נוחמה, הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים, ושמתי כדכד שמשותיך וגו', וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, בצדקה תכוני וגו', ויש לבאר בזה בשייכות להענין המבואר על מצבם של ישראל שהוא שלא כדרך הטבע בכל הזמנים, בין כשהם ברוב טובה וכן להיפך, וכמו שיבואר.

דהנה בכללות ישנם בעולם שני סוגי מעמד של אנשים, עניים ועשירים, וכן בממלכות ומדינות, יש ממלכה עניה ויש ממלכה עשירה. ולכל אחד מהם יש במצבו

צד חיובי לטובה, וצד שלילי לרעה, היינו העני אם אמנם שהוא חסר מכל טובה ומצבו הוא ברע, הן במאכלו ובמלבושיו ובמדורו וכדומה, אבל לעומת זה הוא יושב לבטח ובמנוחה באין מורא ופחד, כי מי יארוכ לו להרע לו מבלי תועלת, ולעומתו העשיר, אמנם נמצא תמיד בפחד ומורא משודדים ולסטים הלוטשים עין על רכושו ועשרו ואורבים לנפשו, אבל לעומת זה הוא נהנה מעשרו בהתענגו מתענוגי העולם כפי עשרו והשג ידו.

וכן הוא גם במדינות וממלכות, ישנה ממלכה שארצה דלה ורזה, וגם ריקה ממחצבים וחמרים שונים עד שהיא צריכה לקנות ולהביא כל צרכיה משאר מדינות וארצות, וממילא מתרוקן כספה ממנה ומגיע אל שאר ארצות, ותושבי המדינה הם תמיד בעניות ודלות, אולם, משום כך נהנית משלוה ובטחון, ואינה מתיראת שאומה אחרת תבוא עליה למלחמה לכבוש את ארצה העניה והדלה, כי מי יקנא בה לחמוד לקחת ארצה הדלה מידה, [כי כן היה בטבע ונוהג העולם עד הנה], ולעומתה ישנה ממלכה שהיא עשירה ודשנה ומשופעת בכל טוב, הן בצרכי מזון ומאכל, וגם עשירה במחצבים שונים ואוצרות ושאר דברי חמודות, ומכל הארצות זורמים אליה כסף תועפות מהקונים ממנה צרכיהם, ותושביה מתעשרים מסחר הארץ וחיים בעושר והרוחה, אבל לעומת זה היא נמצאת תמיד בפחד ומורא ממלחמות, שלא יקנאו בה העמים והממשלות לבוא אליה למלחמה לכבוש ולרשת את ארצה, וצריכה תמיד לעמוד על המשמר להרבות חיילות ונשק וצי אדיר וכדומה, כדי להגן על ארצה, ולהרתיע את האויבים המתנכלים אליה: נמצא שכל

מגלת פרק ג אסתר מה

וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא־חֹדֶשׁ נִסְכָּן בְּשָׁנֹת שְׁתַּיִם עֲשָׂרָה
לְפָנָי אֲחֻשְׁרוּשׁ הַפִּיל פּוֹרֵ הוּא הַגּוֹרֵל לְפָנַי הַמֶּן
מִיּוֹם | לְיוֹם וּמַחֲדָשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנַיִם־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר:

ע"ד הפשט

(ז) הפיל פור הוא הגורל . פי' אמר פור לידע שמשום כך נקרא פורים ע"ש הפור אבל אין אנו יודעין מה זה הוא הפור לכן אמר הוא הגורל וקרא פורים ע"ש הפור לפי שזה הוא עיקר הנס שהוא הפיל פור גורל לפי המזלות באיזה יום יוכל לנצוח אותה ונפל על י"ג אדר אלא שהקב"ה הפך את המזלות ומשדד את המערכות וז"ש כי הפור נהפך לפורים וזהו נס גדול מאוד . לפני המן . פי' לפי שידוע שאין מזל כלל לישראל ברקיע וכל המזלות הם נגדיים לישראל והיינו שעפ"י המזלות לא היו ראוי להיות בן לאברהם אבינו ע"ה שראה באצטגנינות שלו שאין ראוי להיות לו בן אך שהקב"ה הגביה אותו למעלה מן המזלות ואמר לו הקב"ה כה יהיה זרעך ונתן לו מסטרא דדכורא . וא"כ לפי המזלות לא היו ראויין ישראל להיות כלל בעולם . ומאין יהיה להם מזל לישראל אך שהם נכללין במזל כללי והענין של המזל פירשתי בפ"י על ישעיה (ב' משלי י') . וז"ש אשר החלות לנפול כו' ואמרו חז"ל אומה זו נמשלה כו' . והיינו מפני שאין להם מזל כלל . אלא שהם למעלה מן המזלות והיינו אם הם צדיקים וא"ל הם יורדים ח"ו עד לעפר אבל אם הם צדיקים עולים עד לשמים למעלה מן המזלות . וא"כ לא היה יכול להפיל אימתי יהיה מזל רע לישראל כי אין להם מזל כלל אך הפיל אימתי יהיה מזלו תקיף וזהו לפני המן דוקא : מיום ליום ומחודש לחודש . פי' מתחילה הפיל על איזה יום בחודש יוכל לנצח ואח"כ על איזה חודש . והיינו אם היה מפיל תחילה על החודש היה צריך להפיל מתחילה על איזה יום בחודש בכל חדש . (הלשן דחוק וקצר) ונפל על י"ג אדר היינו מתחלה נפל על י"ג בחודש וכשהפיל על החדשים נפל על חודש אדר :

הקדמת המחבר

עמי הקדם המושפעים מצבא השמים. אבל השתא דכתיב
 אם בחוקתי תמאסו קללה והפסידו חלקם עם שאר האומות
 ממילא אם אמר יברכך אם תעידוני נשמע מזה קללה אם ל
 יעיד למ"ד לא בעינן תנאי כפול כיון דניטל ממנו ברכת ו
 הרי הוא בכלל קללה אחרי שהפסידו בני הצלחות מערכו
 השמים:

(ב) **ועתה יובנו** היטב הכתובים שאמר להם אחר שסיי
 והגיד להם התוכחה בצ"ח קללות אם ל.
 ישמעו בקול ה'. אתם ראייתם את כל אשר עשה ה' במצרי
 לעיניכם וגו' ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר לא כל
 שלמותיכם ונעלך וגו' לחם לא וגו'. והנה מה רב טו.
 ההנהגה הנסיית הבאה ע"י השגחתו יתברך אשר כל טובו
 וברכה לא יבצר ממנו. וביאר להם עוד שלא נתן להם ה
 לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע. היינו כמו שדרשו
 רז"ל שלא אמרו בשעה שאמר להם מי יתן והי' לבכם זו
 להם כל הימים. תן אתה שהי' להם לאמר דהיינו שבידו
 להתפלל לר' שיתן להם לב טהור והי' ממלא משאלותם כי
 הבא לטהר מסייעין לו כדכתיב לענוים יתן תן. וא"כ בידם
 לשמור את כל התורה. וא"כ התנאי שקבלו עליהם לקיים את
 התורה הוא בידם לקיים ממילא ע"י הקבלה שקיבלו עליהם
 וניתן להם ע"י זה הנהגה הנסיית לחבל נחלתם הפסידו
 חלקם עם שאר האומות מהנהגות מערכת השמים כמו
 שבארנו דכתנאי שבידו לקיים זכה בחלקו ומסתלק כחו
 וזכותו משאר החלקים. וע"ז אמר ותבאו אל המקום הזה
 ויצא סיחון מלך חשבון ועוג מלך הבשן לקראתנו ונכס ונקח
 מהם את ארצם ונתנה לראובני ולגרי ולחזי שבט המנשה
 שניתן להם ארץ סיחון ועוג והוא שייך להם וכבר זכו
 והפסידו חלקם בארץ כנען אף אם לא יעברו חלוצים שלא
 יתקיים התנאי עכ"ז כבר זכו בארץ הגלעד ונסתלקו מארץ
 כנען הואיל ובידם לקיים התנאי ולעבור חלוצים ורק בחמלת
 ד' עליהם נצטוותי ואמרת להם ואם לא יעברו ונאחזו
 בתוככם. וא"כ גם בדבר הזה הואיל ובידכם לקיים את
 התורה [ע"י שישאלו מה' ויאמרו לו תן אתה לב טהור]
 זכיתם בהנהגה הנסיית והפסדתם חלקכם עם שאר האומות
 ממערכות השמים. כי על כן ושמתם את דברי הברית הזאת
 למען תשכילו את אשר תעשון. היינו מוכיח דאי אפשר
 להשיג לכם הברכה בכל אשר תעשון כ"א בשמירת דברי
 הברית מפני כי הפסדתם חלקכם עם שארי האומות כמו
 שראינו בענין ב"ג וב"ר:

(ג) **ובזה יבואר** הכתובים בנחמ"י כי ענין מצות סוכה יורה
 על שהוציאנו ממשלת צבא השמים ונתונים
 נתונים אנחנו להשגחת ה' והנהגתו בלי שום אמצעי ולא ככל
 הגוים בית יהודא החוסיים בצל צבא השמים אשר חלק להם.
 ולזה נצטוונו לעשות צל סוכה ודרשו חז"ל חג הסוכות לה'
 שבעת ימים מה חג לדי' אף סוכה לר' ויחירה מצות סוכה

(כח) **ולפ"ז** נראה דהיינו דקאמר דלא קשה לרחב"ג מהא
 דכתיב אם בחוקתי תלכו ואם בחוקתי תמאסו
 משום דה"א דאם בחוקתי תלכו ברכה ואם לאו לא ברכה
 ולא קללה משום דכל הברכות המיועדות להם אם ילכו
 בחוקתיו הם למעלה מן הטבע גבוה ונשא מאוד ממערכת
 השמים. ואף אם מצבא מערכות השמים מיועד ח"ו להיות
 קללה ע"פ תבל המה לא יתחו מזה כי הוא יתברך חלקם
 וצור גואלם המביט אל כל מעשיהם הטובים ומשלם להם
 כפעלם הטוב. ולא יתנם לכל צבא השמים למשול במ כאשר
 עשה לכל הגוים אשר לא באו בכריתו. אך הוא בעצמו יפתח
 להם את אוצרו הטוב ועינו יתברך על ארצם מראשית השנה
 עד אחרית השנה לטובה אם בחוקתי ילכו. וע"ז אמר דאי
 לאו קרא דאם בחוקתי תמאסו בודאי דה"א דאם בחוקתי
 תמאסו לא קללה ולא ברכה היינו דיפסידו הברכה שהוכטחו
 לקבל מידו יתברך אשר למעלה ממערכות השמים. אבל
 קללה נמי ליכא היינו שלא יפסידו חלקם משאר האומות
 ויהי' השפעתם ממערכת השמים באמצעות המערכות ויהי'
 בית יהודא ככל הגוים תחת השמש והירח והכוכבים וכל
 צבא השמים אשר חלק אותם ה' לכל העמים תחת כל
 השמים. ואף שלא קיימו תנאם בברית קיום התורה מ"מ לא
 הפסידו חלקם עם שאר האומות כי לא נופלים הם מהם.
 וכמו היורש שלא נתן מאתים זה ולא זכה ליטול שדה
 המוכרת שנתייחד לו עכ"ז לא הפסיד חלקו עם שאר אחיו
 לחלוק בשוה עמהם. כי אף שלא קיים התנאי ולא נתייפה
 כחו ליטול חלק יפה מהם אבל אכתי לא נגרע כחו להפסיד
 חלקו. וקמ"ל קרא וכפילא דאם בחוקתי תמאסו קללה. היינו
 שמיועדים ח"ו לכל הקללות והתוכחות האמורים בתורה
 יותר משאר העמים. מפני שכל העמים נטלו חלקם בצבא
 מערכת השמים והם הפסידו חלקם מהם לגמרי ונסתלקו
 מהם ואבדו זכותם ולא יורק עליהם ברכות צבא השמים כי
 אברו זכותם ע"י שהגיעו כל ברכות המערכה לכל העמים
 אשר זכו בה ע"י הסתלקות ישראל מהם ובחירתם להם
 החלק הטוב והיפה אשר מעל לכל צבא השמים. וכאשר
 בחוקתיו ימאסו לא מבעי כי אין להם אגרא והפסידו חלקם
 היפה אלא אף דינא שאין להם חלק בהשפטות מערכת
 השמים ונשארים קרח מכאן וקרח מכאן. וכמאמר ר"י בן
 זכאי בכתובות (דף ס"ו) אשריכם ישראל בזמן שאתם עושים
 רש"מ כו':

(כט) **ובזה** מיושב קושית הר"נ בהא דאמרינן דלמ"ד דאית
 ל"י מכלל לאו אתה שומע הן אם אמר אל יכך
 ויברכך נשמע קללה אם לא יעיד. ובקדושין אמרינן דאי לאו
 קרא ה"א לא דינא ולא אגרא. ולפי דברינו א"ש ולא קשה
 מידי דודאי אי לאו דכתיב אם בחוקתי תמאסו לא הוי נשמע
 קללה מכלל אם בחוקתי תשמעו דה"א דלא הפסידו חלקם
 עם שאר האומות ואין כאן קללה דלא גרעי משאר אומות

'עולת הבקר' כמו זאת השנית לגמרי, מכל מקום תהיה גם השנית "ריח ניחוח"².

(יא) ובראשי חֲדָשֵׁיכֶם³. הנה יום ראש חֹדֶשׁ הֵיחָדָשׁ מִנְהַג לְיִשְׂרָאֵל⁴, שִׁיְהִיָּה יוֹם קָדֹשׁ בְּצַד מֵהָ⁵, כְּמוֹ שֶׁהֶעִיד בְּאִמְרוֹ "אֲשֶׁר נִסְתַּרְתָּ שֵׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה"⁶ (שמואל-א כ, יט). וְזֶה יוֹרֵה שֶׁלֹּא הֵיחָדָשׁ יוֹם רֵאשִׁי חֲדָשִׁי אֲצִלֶם יוֹם מַעֲשֶׂה. וְלִכְן יִיחַס אוֹתוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּאִמְרוֹ "רֵאשִׁי

חֲדָשֵׁיכֶם"⁸, וְלֹא כֵן כָּתוּב בְּמוֹעֲדִים, שֶׁלֹּא כָּתוּב בְּשֵׁבֶת 'שִׁבְתְּכֶם' וְלֹא 'בְּיוֹם בְּכוֹרֵיכֶם', וְלֹא 'בְּיוֹם סְכוּתֵיכֶם'⁹. וְטַעַם מִנְהַגֵּם זֶה הֵיחָדָשׁ כִּי אֲמַנֵּם הַצְּלַחַת יִשְׂרָאֵל בְּעוֹלָם הַזֶּה¹⁰ הִיא בְּצַד מֵהָ דוּמָה לְעִנְיַן הַיְרָחָה. אֲשֶׁר אֵין לָהּ בְּעֶצְמָהּ אוֹר כָּלֵל זוּלָתִי מֵהָ שִׁתְּקָבֵל מִזוּלָתָהּ¹¹. וְזֶה שֶׁאֵף עַל פִּי שֶׁקֹּדֶם לְעֵגֵל הֵיחָדָשׁ "חֲרוּת עַל הַלְּחָח" (שמות לב, טז) - חֲרוּת מִשְׁעִבּוֹד מַלְכֵי־לְעוֹלָם¹², הֵנָּה מִשְׁחָטָאוֹנֵי

ח

2. רבינו מפרש על משקל: אף על פי... ככל זאת. כלומר, היית סבור לומר שהחזרה המדויקת על אותה עבודה במקדש פעם שניה באותו יום, מפגינה במקצת מן ה"ריח ניחוח" שבקרבן, קמ"ל שגם התמיד של בין הערביים משיג את אשר השיג התמיד של הבוקר.

יא

3. לפנינו משא רבינו אודות ראש חודש, בדומה למשאו בענין "עצרת" בויקרא כג, לו. 4. לעומת החגים שחובתם עלינו באה מלמעלה כשאר מצוות התורה, הרי ראש חודש מיוסד על איתערותא דלתתא, יוזמתם של בני ישראל בעבודת ה'. 5. אין חידוש בזה שראש חודש תופס מקום בלוח היהודי. הרי ראש חודש כתוב בתורה שנוי בכתובים ומשולש בכתובים כתאריך. חידוש ישראל היה בזה שהלבישו על התאריך 'קדושת מה'. 6. תרגום יוב"ע: ביומא דחולא. רש"י: יום שהיא יום מעשה מלאכה. רד"ק: ...כי נראה שהיה מנהגם שלא לעשות מלאכה בראש חודש, כמו שהוא מנהג נשים היום, ואפשר כי מפני קרבן ראש חודש היו רבים פנויים ממלאכתם, ובאים להשתחוות לפני ה', וכן נראה בנבואת יחזקאל לעתיד. 7. "ויאמר לו יהונתן מחר חודש" (שם פסוק יח). 8. הוא חידוש בית מדרשם של ישראל ("חדשיכם"), לא כהלכה מחייבת (שהיה בזה משום בל תוסיף) אלא כמנהג. ונהושה שופטים יא, א בענין יפתח הגלעדי "כי בן אשה אחרת אתה". בתרגום המובא על ידי הרד"ק:

...דא היא נימוסא הות בישראל מלקדמין דלא מיסתחררא אחסנתא משבטא לשבטא...]. ונשאלת אפוא, השאלה ('וטעם מנהגם') מדוע דוקא בתחום זה של ראש חודש ביקשו ישראל להוסיף מנהג חג מעבר לחגים ומועדים המחייבים מדאורייתא. 9. ועיין להלן פסוק כו כיצד רבינו מפרש "בשבועותיכם": 10. 'בעולם הזה' דייקא. רבינו עוסק בתפקידו של ראש חודש בקשר עם מצבו של עם ישראל בעולם הזה (ולא במעמדו הרוחני, אלא כאותה מידה והמעמד הרוחני של העם מושפע ממעמדם הפיזי - עיין בזה הערה 11). עקב מצבם בעולם הזה, מתעוררת (ראה להלן) בעית חילול השם, שראש חודש בא לתקן. 11. כך ישראל ניזונים מאור הקב"ה כשם שהלבנה ניזונה מאור השמש. ועיין רבינו בחיי לוישב לח, ל ד"ה ויקרא שמו פרץ: זרח על שם החמה (שהיא זורחת תמיד), פרץ על שם הלבנה (הנפרצת לעתים ונבנית לעתים). ומלכות בית דוד בא מפרץ שהוא כנגד הלבנה... (עיין שם בנועם לשונו). רבינו אינו מתיחס לענין המחזוריות של אור הלבנה, אלא לעצם הענין שאין לה אור עצמי. 12. עירובין נד, א אמר רב אחא בר יעקב, אלמלא נשתברו לוחות ראשונות לא היתה כל אומה ולשון שולטת בישראל, שנאמר "חרות על הלוחות", אל תקרא חרות אלא חירות. נומבאר בעל תורה תמימה: ...מאי שייכות שכר העדר שליטת האומות בישראל לזכות זה? וי"ל דדרשה מוסכת על הדרשה הקודמת 'אלמלא נשתברו הלוחות לא היתה

כז, א). וְכַאֲשֶׁר הָיוּ הַחֲטָאִים מִבְּדִילִים, כְּאָמְרוּ "כִּי אִם עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מִבְּדִילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם, וְחַטָּאוֹתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָּנִים מִכֶּם מִשְׁמוֹעַ" 23 (ישעיה נט, ב), הִלְכוּ חֲשָׁכִים 17 מְבוֹהָלִים וְדַחוּפִים 24 בֵּין הָאֲמוֹת. וּבְהִיּוֹת מְזֶה נִמְשָׁךְ חִלּוּל ה' 25 בְּלִי סֶפֶק "כְּאָמְרוּ לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי" 26 (יחזקאל לו, כ), הָיָה בְּאִפְּן מָה "בְּכָל צָרְתָם לוֹ צָר" 27 (ישעיה סג, ט), כְּאָמְרוּ ז"ל 'כְּבִיכּוֹל עָלַי וְעָלֶיךָ בָּא שׁוֹדֵד' 28 (גיטין נח, א). וּבְהִיּוֹת חֲטָאת רֹאשׁ חֹדֶשׁ כְּפָרָה עַל יִשְׂרָאֵל הַגּוֹרְמִים

הַתְּנַצְלוֹ 14 וְלֹא הִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֹתֵר מַלְכוּת 15 תְּמִיד, כְּמוֹ שְׂאֵר הָאֲמוֹת, אֲבָל הָיָה זֶה לָהֶם לְעֵתִים כְּפִי שְׁפַע הָאוֹר הָעֲלִיּוֹן עֲלֵיהֶם 16. וּבִלְעָדֵיו הִלְכוּ חֲשָׁכִים וְאִין נוֹגֵה לְמוֹ 17, כְּמוֹ שֶׁיִּקְרָה לְלִבְנָה כְּשֶׁלֹּא תִקְבַּל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ. כִּי 'אִין מְזַל לְיִשְׂרָאֵל' 18 (שבת קנו, א), וְלֹא אוֹר כָּל מַעֲצָמָם, זִוְלָתֵי אוֹר הָאֵל יִתְבָּרֵךְ בְּהִיּוֹתָם לְרִצּוֹן 19. וּבְכֵן נִקְרָא הָאֵל יִתְבָּרֵךְ אֶצֶל הַנְּבִיאִים "אוֹר יִשְׂרָאֵל" 20 כְּאָמְרוּ "וְהָיָה אוֹר יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ" 21 (ישעיה י, יז), וְכֵן הָעִיד בְּאָמְרוֹ "ה' אוֹרִי וְיִשְׁעֵי" 22 (תהלים

אין 'אור ישראל'. 21. רד"ק ד"ה והיה אור ישראל. האל שהוא "אור ישראל" והאיר להם בחשכה שהיו בה, כמו שאמר למעלה "העם ההולכים בחשך ראו אור גדול". והנה האל יתברך כמו האור המאיר והאוכל ("ואכלה שיתור" - ישעיה יז), יאיר לישראל ויאכל במחנה אשור... [יצויין כי במקומות הרבה מצינו שפירוש רבינו בפסוקים שמביא מן הנ"ך הוא אליבא דפירוש הרד"ק]. 22. גם כאן "אורי" על ישראל "וישע" מן השונאים, כאשר כל הפרק עוסק "אם תחנה עלי מחנה" וכדו' דהיינו שעבוד מלכויות. 23. מצודת דוד: הם גרמו להסתיר פני המקום מכס לבל שמוע צעקתכם. 24. על פי אסתר ח, יד ("יצאו מבהלים ודחופים"). ושם בהמשך "וחמת המלך (הוא מלכו של עולם!) שככה". 25. כאן הנקודה המרכזית של מאמר מיוחד זה. שפלות ישראל בעולם הזה, מביאה לידי חילול השם. לכן מנהג ישראל ב'קודש מה' ביום ראש חודש (כשאינן ללבנה כל אור מזולתה), להתקרב על ידי כך אל הקב"ה, להסיר בזה את חטאתם הגורמת לשפלותם, ובזה להסיר את חילול השם. 26. רש"י: ומדרש אגדה, הקב"ה בא עמהם לגולה, והטה אוזן מה היו אומרים השבאים: הרי אלו עם ה', ולא היה לו יכולת להצילן! 27. רד"ק ליחזקאל לו, כ ד"ה ויבא: לשון יחיד דרך כלל. ומדרש על דרך "בכל צרתם לו צר". 28. ירמיהו ו, כו "בת עמי תגרי שק, התפלשי באפר, אבל יחיד עשי לך מספד

נשתכחת תורה מ'ישראל'. והנה אמרו בחגיגה ה, ב' כיון שגלו ישראל ממקומן, שוב אין לך בטול תורה גדול מזה, ומבואר דהגלות מונע קיום התורה. ואם כן אחרי דקיום הלוחות היה גורם לקיום התורה, ואחרי דגלות סותר קיום התורה, אם כן ממילא היה קיום הלוחות גורם גם שלא יגלו ישראל. 13. כעגל. 14. שמות לג, ו' ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב. והשוה לשון רבינו ויקרא יא, ב ד"ה זאת החיה אשר תאכל: הנה אחר שהתנצלו ישראל את עדים הרוחני שקנו במתן תורה, אשר בו היו ראויים לשרות שכינה בלתי אמצעי... (עכ"ל). כלומר, במתן תורה היו בדרגה של חירות, דהיינו 'שפע אור עליון' קבוע, ללא מסך מבדיל. אבל חטא העגל הוריד אותם אל דרגת 'רח' (שלא כרבינו בחיי הערה 11). כאן נדבך נוסף במשנת רבינו על 'לפני-אחרי' (במקרה דנן, חטא העגל). 15. הוא החירות משעבוד מלכויות. 16. אין הכוונה למחזוריות קבועה (סוף הערה 11) אלא לעצם הענין שאין קביעות באור, הוא ההשפעה, שהם מקבלים מהקב"ה. 17. על פי ישעיהו ג, י ("אשר הלך חשכים ואין נגה לו"). 18. 'מזל' במשמעות גורל קבוע בלתי תלוי בגורמים אחרים. כן מצינו (מועד קטן כג, א): בני, חיי, מזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. 19. והוא אינו בבחינת 'מזל', באשר תלוי בדרגתם הרוחנית. 20. כאשר הוא מקורם הבלעדי של הצלחתם (אורס) עלי אדמות, כי

בחומרי, כי אין עצם החומר שהוא שלם⁶⁵. וכאשר אין הצורה כאשר ראוי להיות, הרי כאילו אין לה מציאות כלל. ולכך כאשר ישראל, שיש להם משפט ומדריגת הצורה, שראוי לה השלימות, והם במעלתם — הם על הכל. אבל אם יוצאים מן השלימות, שאז כאילו חס ושלום אין להם מציאות כלל, וכאילו הם נעדרים. כי הצורה — כאשר אינה בשלימות שלה — יש לה בטול, והכל מושלים עליה⁶⁶.

ובפרק מציאת האשה (כמוטט טו:), תנו רבנן, מעשה ברכי יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מן ירושלים, והיו תלמידיו מהלכים אחריו. ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתם של ערביים. כיון שראתה אותו, נתעטפה בשערה ועמדה לפניו, אמרה לו,

בתשובה. כי כאשר מוכיח אותם, הם מתפעלים ומשנים דרכם⁶⁰.

והתבאר לך שיש בישראל כאילו היה החומר בטל אצל הנפש. וזה שאמרו (ינמות סג.) "אדם אתם" (ימוקל לך, ל) "אתם קרוים אדם ולא האומות קרוים אדם". וכאשר אתה עומד על ענין זה תדע, כי יש לישראל משפט הצורה הנבדלת, ולאומות משפט החומר⁶¹. וידוע כי הצורה שהוא פועל ומושל בחומר⁶². ולכך⁶³ כאשר ישראל עושים רצונו של מקום, הם כאמת מושלים על כל האומות, ואז מקרים "ונתנך ה' על כל גוים" (ר' דמיס כט, ט) ⁶³. ובשביל כך אין ראוי אל הצורה הפחיתות ויציאה מענין הראוי לה, כי זה הוא ענין עצם הצורה בעצמה, שהיא שלימה בלא חסרון⁶⁴. ואין ענין הזה בדבר שהוא

שינויי נוסחאות "שסוף" כ"ה ד"ה, וד"ל "סוף". "ולכך" כ"ה ד"ה, וד"ל "ולכך".

(60) כן ביאר בגו"א במדבר פ"ל אות יח, ובגבורות ה' פמ"ד [סוף קסז.], ח"א לסנהדרין לו. ג. קמה.]. ובח"א למנחות נג: [ד, פד.]. וראה להלן פי"ט הערה 59. (61) כמבואר בהערות 44—47. (62) כמבואר בארוכה לעיל פי" הערה 140. קחנו משם. וכן כתב בגבורות ה' פי"ד [ל:], שם פי"א [סג.], שם פ"מ [קנב:]. בח"א לכתובות טו: [א, קנג:], שם לגיטין סח: [ב, קכח:]. ובח"א לב"מ עה: [ג, ל:]. כתב: ומי שאשתו מושלת עליו מבטל ממנו מה שנקרא 'איש', עד שאין לו חשיבות הצורה, שהיא מושלת בחומר, זה מבטל ממנו שם צורה. וכן הוא בח"א לחולין קלט: [ד, קטז.], להלן פ"ב הערה 40, ופ"ב הערה 131. (63) כפי שהתבאר לעיל פ"א הערה 27, וראה להלן פכ"ה הערה 90. (64) כמבואר בהערה 43. ונקדה זו תתבאר כאן בהרחבה. ובבאר הגולה באר הראשון [כא:]: כתב: "ואין בעצם הצורה חטא וחסרון". וכן כתב שם בבאר השלישי [מא:]. ובנתיב השתיקה פ"א [ב, קא:]: כתב: "ידע כי הצורה היא יותר מוכן לקבל קלקול... כי הצורה ראוי אליה השלימות לגמרי". ובח"א לשבת טג. [א, מ.]: כתב: "כי הצורה אין ראוי שיהיה בה חסרון כלל". ובח"א לבכורות ח: [ד, קכח:]: כתב: "החומר הוא בעל העדר וחסרון... ראוי אל הצורה להשלים הדבר המתחבר אליו, כאשר ידוע מענין הצורה שהיא השלמת החומר". והואיל והצורה היא להשלים את חסרון החומר, לא שייך שימצא חסרון בצורה עצמה, כי כל כולה נועדה להשלים ולתקן את פגמי החומר. וראה גו"א שמות פ"ה הערה 114 שנתבאר שם שהצורה היא הנותנת, והחומר הוא המקבל. וראה ציון 77, 127. (65) ואדרבה, ההעדר והחסרון דבק בחומר, וכמבואר בהערה הקודמת. וכן נתבאר לעיל בפ"ג הערה 77. ובתפארת ישראל פי"ב [מב.]: כתב: "לשון 'טוב' מורה על הדבר שהוא נבדל מן החומר, וזה ידוע, לפי שדבוק בחומר ההעדר והחסרון שהוא רע". ובדר"ח פ"ה מי"ט [רסה:]: כתב: "ידוע כי החומר דבק בו ההעדר". וראה עוד לעיל פי" הערות 173, 304. ובדר"ח פ"א מ"ה [לה.]: כתב: "כי ההעדר נמשך אחר החומר, כמו שידוע מענין החומר שדבק בו, ונמשך אחריו ההעדר". וראה להלן פ"ה הערה 39. (66) וראה לעיל פי" הערה 47. וראה בגו"א שמות פ"ל אות ו, ושם הערה 21, שרומז ליסוד זה. וכ"ה באור חדש [סוף קפח:], שכתב: "אם אין ישראל עושין רצונו של מקום, הש"י מסתלק מאתם, אשר הוא צורה להם [ראה לעיל פי"ג הערה 77], אז הם נופלים לגמרי... כי הצורה השלימה, אם אינה היא בשלימותה כאשר ראוי לה, אז כאילו בטילה היא לגמרי, והכל מושלים בה". וראה לעיל פ"א הערה 28, ובסמוך הערה 93.

צורה חסרה היא פחותה לגמרי

רבי — פרנסני. אמר לה, בתי, בת מי את. אמרה לו, בת נקדימון בן גוריון אני⁶⁷. אמר רבי יוחנן בן זכאי, אשריכם ישראל, בזמן שאתם עושים רצונו של מקום, אין כל אומה ולשון שולט בכם. ובזמן שאין אתם עושים רצונו של מקום, אז נמסרים ביד אומה שפלה⁶⁸, ולא ביד אומה שפלה, רק ביד בהמתן של אומה שפלה. ויש לתמוה, מאי לשון 'אשרי' דקאמר, 'אשריכם ישראל שמסרם ביד אומה שפלה, ולא עוד אלא ביד בהמתן של אומה שפלה', וכי בזה שייך לשון 'אשרי'. אבל הדבר הזה כמו שבארנו לך, כי בודאי בזה יש לראות ולהתבונן מעלת ישראל העליונה, שיש להם משפט הצורה השלימה, אשר מצד עצמה ראוי לה השלימות לגמרי, ואין ראוי לה חסרון כלל. והחסרון בצורה הוא בטול אל הצורה לגמרי, ונחשבת נעדרת לגמרי. ומזה הצד היא יותר פחותה מכל אשר הם במדרגה החומרית, אשר יש להם⁶⁹ מציאות מה, וזו נחשבת⁷⁰ כאילו אין לה מציאות כלל, רק נעדרת⁷⁰.

ת"ש
מעלתם

וזה שאמר (סז) 'אשריכם ישראל, בזמן שאתם עושים רצונו של הקדוש ברוך הוא', שדבר זה ראוי אל הצורה להיות עליונה על כל⁷¹, לכך אמר שאם עושים רצונו של מקום, אין אומה ולשון שולטת בהם, כאשר ראוי אל הצורה השלימה שהיא מושלת תמיד על החומר, ולא החומר מושל בה⁷². 'ובזמן שאין עושים רצונו של מקום, אז נמסרו ביד אומה שפלה'. כי מה שהם אומה שפלה מורה על שהיא יותר חומרית, כי אין ספק כי השפלות מורה על החומרית, שהחומר הוא שפל⁷³. 'ולא עוד, אלא ביד בהמתם של אומה שפלה'. שאין ספק כי הבהמה של אומה שפילה עוד יותר חומרית⁷⁴. וכאשר תדע מענין הערביים האלו, שאין אומה יותר פחותה כמו אלו⁷⁵. והיתה מלקטת שעורים בין גללי בהמתן של ערביים, דהוא היציאה של בהמה. ואין ספק בדבר זה למבין, כי הנמסר ביד זה אין לו מציאות כלל, וכאילו נחשב נעדר⁷⁶. וכל ענין זה מפני כי הצורה מצד עצמה ראוי לה השלימות, כי זהו עצם

שינויי נוסחאות "נמסנמ" כ"ה מד"ל, וד"ל "נמסנ".

(67) המשך הסוגיא שם הוא: "אמר לה, בתי, ממון של בית אביך היכן הלך. אמרה לו רבי, לא בדין מתלין מתלא בירושלים — מלח ממון חסר [הרוצה למלוח ממונו, כלומר לגרום לו שיתקיים, יחסרנו לצדקה תמיד, וחסרונו זהו קיומו] (רש"י שם). והכונה הוא שאביה לא הפרש די לצדקה... בכה רבי יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל וכו'". (68) "ערביים קרי אומה שפילה, ששוכני אוהלים הם במדבר" [רש"י שם]. וראה הערה 75. (69) לבעלי הצורה החומרית. (70) לשונו בגבורות ה' פ"ד [ל].: "כי דבר זה אשר הם נמסרים ביד אומה שפילה הוא נמשך אחר מדרגתם. מפני שמעלת ישראל מעלה נבדלת, ואין חסרון שייך במעלה נבדלת. לכך כאשר אין ישראל עושים רצונו של מקום, ונמשך להם החסרון, הרי יגיע בטול להם לגמרי, ולכך נמסרין ביד אומה שפילה וביד בהמתן. שבוה כאילו אין להם מציאות... אבל מדרגת האומות, אין עצם מעלתם מעלה נבדלת אשר לא תקבל חסרון, לכך אף כי הם אינם בשלימותם, אין כל כך ירידה להם כמו לישראל, שראוי שיהיו נמסרים ביד אומה שפילה". וכ"ה בח"א לכתובות טו: [א, קגג]. (71) כפי שכתב בד"ה והתבאר לך, וראה שם ציון 63. (72) לשונו בגו"א דברים פכ"ה אות כה: "לפיכך ישראל עם האומות כמדריגת איש עם אשה, דכתיב בו ג"כ [בראשית ג, טז] 'זהו ימשול בך'. ואם אין האיש זוכה — האשה מושלת בבעלה". (73) כפי שכתב בח"א לקידושין טט. [ב, קמוז]: "א"י גבוה מכל הארצות... כי א"י קדושה מכל הארצות... ורבי שהוא קדוש — עליון הוא. והחומר הוא השפל... שכל הדברים אשר אין להם קדושה נקרא שפלים". והובא לעיל פ"ה הערה 314. וראה לעיל פ"א הערה 92. (74) כי "זה ענין הבהמה שהיא כולה גוף וחומר" [לשונו בגו"א ויקרא פ"ט אות ג, וראה שם הערה 7]. וראה הערה 89. (75) כמו שכתב עליהם להלן פ"ז [ד"ה ומה שאמר כי], שהערביים "אינם כ"כ בעלי ישוב, והם יושבי אהלים בלבד". וכן פירש רש"י שם בכתובות, הובא בהערה 68. וראה לעיל פ"ז הערה 259, ולהלן פכ"ז ד"ה ואמר והיכן. (76) לשונו בגבורות ה' פ"ד [ל].: "ויש לך להבין מה

משפט הצורה נגד שאר בעל חיים⁸², כך לישראל משפט הצורה נגד האומות⁸³. ואצל האדם כתיב גם כן (נלאשית א, טו) "יורדו בדגת הים וגו'", ודרשו ז"ל (נ"ר מ, יג) זכה — רודה בדגת הים וכו', לא זכה — נעשה ירוד בפניהם⁸⁴. ולא נמצא שיהיה לאדם מדריגה בינונית, שלא יהיו שאר בעל חיים מושלים בו, והוא לא ימשול בהם גם כן. כי דבר זה לא יתכן לפי הדברים אשר אמרנו, שכאשר אין הצורה כמו שראוי להיות, אז נחשבת נעדרת לגמרי, ואז שאר בעלי חיים, שיש להם מציאות מה, מושלין עליו. ודבר זה ענין ברור מאד⁸⁵.

הצורה שהיא שלימה⁷⁷, וכאשר אין לה השלימות שראוי לה — כאילו היא נעדרת לגמרי. והשפל⁷⁸, אם הוא פחות ושפל, אינו נחשב נעדר, ויש לו מציאות מה, הן רב הן מעט. אבל זה⁷⁹ נחשב נעדר לגמרי. ובודאי יפה אמר על זה 'אשריכם ישראל וכו'.'
וכאשר תבין אלו הדברים על אמתתם מה שראוי לך להבין מהם, אז יפתחו לך שערים הרבה, כי דברים הרבה תלוים בזה כמה שאין לישראל שום מדריגה בינונית; או שהם מושלים על הכל, או שהכל מושלים עליהם⁸⁰. וכבר רמזה זה התורה גם כן באדם, אשר כבר אמרנו כי ישראל והאדם שוים הם⁸¹. שכמו שיש לאדם

שאמרו 'ולא עוד אלא ביד בהמתן', מפני שהיא חומרית... והבן ג"כ מה שאמר כי היתה מלקטת שעורין, שהן מאכל בהמה חומרית. שכלל המאמר הזה בא להודיע כי כאשר אין עושים רצונו של מקום, אין לישראל מציאות נחשב כלל, ולכך הם נמסרים ביד בהמה. שמפני שהבהמה חומרית, מציאותה מציאות פחות ושפל. ומאכל החומרי שהבהמה מוציאה — היתה מלקטת. והנה הריבה עוד יותר פחות, עד שאין נחשב מציאותה כלל, שהרי היא מלקטת מאכל החומרי מה שהיתה הבהמה מוציאה". (77) כמבואר בהערה 64. (78) כמו האומה של הערביים. (79) האומה שיש לה משפט הצורה. (80) ובח"א לשבת קיח: [א, נז]: כתב: "אין ישראל כמו שאר האומות, שאינם מתאחדים ישראל עם האומות; או ישראל הם תחתיהם כאשר אינם עושים רצון של מקום, או שהם עליהם, דכתיב [דברים כח, א] 'ונתנך ה' עליון על כל גויי הארץ', אבל שיהיו שוים עמהם — אי אפשר". וראה לעיל פ"א הערה 28, ופ"ח הערות 108, 112, ולהלן פכ"כ הערות 27, 144. (81) במה שרק ישראל נקראים אדם. וכפי שביאר לעיל פ"י ד"ה ועוד תבין, שאד"ר נברא אחרון לכל הנבראים, וישראל נבראו באחרונה לכל האומות. וראה שם הערה 59. וכאן יוסיף שויון נוסף הקיים בין אד"ר וישראל. (82) כפי שכתב בגו"א בראשית פ"ב אות מב: "האדם הוא צורת כל המינים, והוא נותן להם שלימות... הוא צורה לכל התחתונים הבעלי חיים הבלתי מדברים", ועיי"ש שמארץ בזה. ובבראשית א, כה נאמר "ויעש אלקים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה וגו'". ואילו שם להלן [ב, יט] נאמר "ויצר ה' אלקים מן האדמה כל חית השדה וגו'", ופירש רש"י שם "ובדברי אגדה, יצירה זו לשון רידוי וכבוש כמו 'כי תצור אל העיר' [דברים כ, יט], שכבשן תחת ידו של אדם". וביאר הגו"א שם [אות ל]: "ואל תרחיק זה הפירוש עם שהוא נראה רחוק, כי כאשר תבין מאוד תמצא שהוא דבר נפלא, כי כל לשון 'צורה' הוא בעצמו לשון רדוי וכבוש, כי הוא צר ועושה גבול וחוק לאותו דבר, וזהו כיבושו... ומתחילה כאשר לא היה האדם נכתב 'יעש', ועכשו שנברא האדם נכתב 'יצר', לפי שהצורה [האדם] נותנת לדבר [לבהמות] חוק וגבול, ולכך נקרא [האדם] 'צורה'. וכאשר נברא האדם היה [הקב"ה] כובשן [את הבהמות] שיהיו תחת האדם". וכ"ה בגבורות ה' פ"ד [ל:], ושם פ"ח [מח.]. ובדר"ח פ"ג מ"ב [קיד]. כתב: "האדם הוא צורת העולם ומשלים אותו. ובשביל האדם נבראו כל התחתונים". וכן כתב בתפארת ישראל ס"פ ל [צא:], ובח"א לכתובות סו: [א, קנג:], ח"א לסנהדרין לו. [ג, קמה:]. ועוד ועוד. וראה להלן פל"ב הערה 131. (83) כמבואר בהערה 47. וראה גו"א שמוט פכ"ב סוף אות לד שהשוה שם בין ישראל לאדם בכך ששניהם צורת העולם. וראה להלן פי"ט הערה 26, ופני"ה הערה 37. (84) לשון רש"י [בראשית א, כו]: "יורדו בדגת הים — יש בלשון הזה לשון רידוי, ולשון ירידה; זכה — רודה בחיות ובהמות. לא זכה — נעשה ירוד לפניהם, והחיה מושלת בו". ושלש המילים האחרונות של רש"י [והחיה מושלת בו] לקוחות משבת קנא:; שאמרו שם "אין החיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה". וראה לעיל פ"ה הערה 115, ולהלן פני"ה הערה 32. (85) לשונו בגבורות ה' פ"ד [ל:]: "וענין זה רמזה התורה באדם, דכתיב [בראשית א, כו] 'יורדו בדגת הים', רמו לך

ברום המעלה — בצאתי ממצרים, בשפל המדרגה — בצאתי מירושלים. אלו הם שני הניגודים של עם ישראל.¹

את ההגדרה הזו על עם ישראל מצינו בגמ' (כתובות סו:):

”ת”ר מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים, והיו תלמידיו מהלכין אחריו, ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים, כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו, אמרה לו רבי פרנסני, אמר לה בת מי את, אמרה לו בת נקדימון בן גוריון אני... אמר להן לתלמידיו זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה, בכה רבי יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה.”

שואל המהר”ל (נצח ישראל פי”ד) מהו שאמר ריב”ז “אשריכם ישראל” וכי בשעה קשה זו שנגלה לעיני ריב”ז מחזה נורא, לאיזו שפלות המדרגה הגיעה בת עשירים זו, שהיתה אוספת מבין גללי בהמה של אומה שפלה, שאין אומה שפלה ופחותה יותר מערביים, ולא זאת בלבד אלא ביד בהמתן של אומה שפלה, שאין בהמה פחותה יותר מהחמור, ומבין גללי בהמה פחותה זו, אספה שעורים אלו שהבהמה לא עיכלה אותן. וכי על מחזה זה שייך לומר אשריכם ישראל?

אין דרגת בינוניות בעם ישראל

ומבאר המהר”ל: “וכל ענין זה מפני כי הצורה מצד עצמה ראוי לה השלימות כי זהו עצם הצורה שהיא שלימה, וכאשר אין לה השלימות שראוי לה כאילו היא נעדרת לגמרי, והשפל אם הוא פחות ושפל אינו נחשב נעדר ויש לו מציאות מה הן רב הן מעט, אבל זה [עם ישראל] נחשב נעדר לגמרי... שאין לישראל שום מדרגה בינונית, או שהם מושלים על הכל או שהכל מושלים עליהם.”

אין שלימות ומעלה עליונה כמו זו של עם ישראל, אולם שלימות זו היא כל כך נעלית עד שבשעה שהיא נחסרת מעט, שוב אין עם ישראל יורד אל המדרגה שתחת השלימות — אל הבינוניות, אלא היא “כאילו נעדרת לגמרי” — ירידה אל שפל המדרגה.

¹ עי' מדרש שוחר טוב (תהילים קכ) “שיר המעלות, שיר המעלה אין כתיב כאן אלא שיר המעלות, כשישראל עולין אינם עולין מעלה אחת אלא למעלות הרבה הן עולין וכו', וכשהם יורדין אינם יורדין ירידה אחת, אלא ואתה תרד מטה מטה, וכה"א השליך משמים ארץ תפארת וגו'". ואי' בגמ' (מגילה טז.) אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים, כשהן יורדין יורדין עד עפר וכשהן עולין עולין עד לכוכבים.

ונבאר את דבריו. ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי מסווג את הבריאה לחמישה סוגים: דומם; צומח; חי; מדבר; עם ישראל. וכלשונו במאמר הראשון (לה) "התייחד המדבר מכל החיים", כך במאמר החמישי (כ), ההקדמה הרביעית) מוסיף בהגדרת הסוג של עם ישראל "וכן הפחות שבבני תורת האלוקים, יותר מעולה במדרגה מן המעולה שבאומות שאין להם תורת אלוקים, כי התורה שהיא מאת האלוקים מקנה הנפשות מנהג המלאכים ותכונתם".

אמר מרן הרב מבריסק זצ"ל, כל סוג הוא מדרגה בכח עצמו. הצומח, כשמפסיקה צמיחתו אינו יורד בדרגה אל סוג הדומם, וכן החי – הבהמה – כשנפסקה חיותו אינה יורדת אל סוג הצומח, אלא נעשה נבלה והופך לאין ואפס, וכן המדבר – גוי כשמת אינו יורד מדרגה אל סוג החי. כך עם ישראל כשיררדין ממדרגתן כאשר אינם ממלאים את תפקידם בבריאה, אין הם יורדין לדרגת "מדבר" – גוי, אם אינו יהודי הרי הוא כגוי, אלא הם מאבדים בכלל את קיומם המיוחד.

שפלות עם ישראל היא המעידה על רום מעלתם

את ההתדרדרות והנפילה הגדולה של עם ישראל ומאידך את רום מעלתם, ראה ריב"ז במעשה זה של בת ישראל, לאיזו שפלות המדרגה הגיעה, כשליקטה את השעורים הפחותות מבין גללי בהמתן של אומה שפלה כערכיים. כשראה את עוצם השפלות הזאת, אמנם בכה, אך בשעה זו גם אמר "אשריכם ישראל"; מתוך הירידה העצומה אל שיא השפלות, גילה ריב"ז את המידה המיוחדת של עם ישראל, שאין בהם מצב בינוני. בעת שאינם ממלאים תפקידם יורדים הם לשיא השפלות, והיא המעידה על רום מעלתם בעת שממלאים תפקידם, שהיא הדרגה האמיתית של עם ישראל.

את רום מעלת עם ישראל ראה ריב"ז לא רק בשעת מעלתם וגדולתם, אלא גם בעת שפלותם כאשר התדרדרו מטה מטה. הוא ראה את ההשגחה הפרטית המיוחדת לעם ישראל, עם שלא יכול להיות במצב של בינוניות. כשהם בשיא שלמותם הרי הם שולטים מכח מדרגתם הרוחנית על אומות העולם, ואם ח"ו מתכחשים לתפקידם הרי מתדרדרים אל שיא השפלות, והקב"ה מוסרן ביד האומות, וגם במצב זה יש להתפעל ממדרגתם המיוחדת – "אשריכם ישראל".

רעיון זה הוא העומד ביסודה של הקינה הנזכרת. מצד אחד – "בצאתי ממצרים", זהו המצב שבו היו עם ישראל ברום מעלתם, ומאידך – "בצאתי מירושלים", כפי גדלותנו "בצאתי ממצרים" היתה ג"כ הנפילה הנוראה "בצאתי מירושלים", לא ירידה אל הבינוניות אלא לשפל המדרגה, ואותה ירידה עצומה היא המעידה על גדלותו ויחודו של עם ישראל.

סימן יט

שאלת מה שאמרו¹ האי מאן דמיש ליה צמתא לזיל צמתא אחריתי והלא כתיב² כי לא לאדם דרכו לא לאיש הולך והכין את נעדרו.

תשובה פעמים שהחטא גורם למנוע ממנו הטוב וזריך הוא כפרה ואחד מדרכי הכפרה הוא שנוי מקום³ לפיכך אמרו שזריך לגלות ממקומו וללכת למקום אחר אולי החטא הוא שגרם וגלותו חכמה עליו, אי נמי פעמים שמול המקום הוא גורם וכשנמלטק למקום אחר יצא מתוך ההפכה. אבל מי שנגזר עליו אי אפשר לו והוא שכתוב לא לאדם דרכו. ומכל מקום צידן של ישראל הוא וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה⁴ אין מול לישראל, שישראל חלק ה' ומצא נחלתו⁵ ואינם מסורין למולות השמים כי הם למעלה מן המולות והוא שכתוב מאותות השמים אל תחתו כי יתמו הגוים מהמה. ומה שכתב לא לאדם דרכו צעקו עושה רצון השם שאז הוא מסור למול לפי שעונותיו הצילו ציו וצין השם והשפיל עצמו ממעלות עליונות וצא וישב לו במדרגות תחתונות תחת המולות, והוא שכתב⁶ אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם רוצה לומר אסלק השגחתי מהם ואניחם ציד המולות ושאר משרתי השמים אשר צמרו צם כשאר האומות ואז אראה באחריתם מי יצילם מיד המקרים ההווים מתועות הגלגלים והמולות, אבל צדיקים כתיב⁷ גם כי אלך בגיא כלמות לא אירא רע כי אתה עמדי.

סימן כ

שאלת טבח שיצאת טרפה מתחת ידו פעם ושמים מותר¹ לאכול משחיטתו עד שיקבל עליו דברי חכמות מה אם ירצה לומר שוגג הייתי ויש לסמוך עליו בלא קבלה כאותה שאמרו ביצמות² מטעם טעמי ולא שמתה או לא. ואם תמצא לומר זריך קבלה זריך לקבל צפני שלשה או אפילו צפני אחד די.

תשובה כל טבח שיצאת טרפה מתחת ידו³ אסור לאכול משחיטתו דברי זה פושע או שהוא אינו חושש אם מאכיל את הטרפיות שהוא אינו והיר וכל זה למיעוט הקפדתו

צין הימר לאיסור, ולא כל הימנו לומר שוגג הייתי שאם כן טבח שנמצאת טרפה תחת ידו דמעצירתו אוחו⁴ לא משכחת ליה אלא בשאתרו צו. והיה דיצמות אינה דומה כלל דהתם צמיס שאין להם סוף טעה וחשב שכל שעמד עליו אפילו צמיס שאין להם סוף מעידין עליו ומשיאין את אשמו וזורבא מרבנן שאני, אבל כאן שהטרפיות ידועין הן ואם לא נודעו לזה אינו ראוי למנוחו טבח ולסמוך עליו⁵ כלל זה אין זריך לפניס. ולא עוד אלא שזריך לדקדק אחריו אם ראוי לסמוך עליו אף בקבלת דברי חכמות, אם ראוי והוא דואג על מה שאירע ומתאנח על כך מקבלין אותו אבל אם כד שלא יעצרוהו מאומנותו זריך לחוש בכך הרבה, והכל לפי מה שהוא אדם⁶. והמקבל דברי חכמות זריך לקבל צפני שלשה חזרים דחניא צבכורות סוף פרק עד כמה⁷ הנה לקבל דברי חכמות זריך לקבל צפני שלשה חזרים.

סימן כא

שאלת צריאה שנמצאת אלכס שהיה קצת הכבד עובר דרך¹ לריאה צדך נקב שהיה צטרפשא² והיחה סירכא יוצאת מן הריאה ודבקה לכבד והיו מטרפין אותה מטעם כל המחמיר תבא עליו ברכה ואתה היית מכשירה שאין להוסיף על הטרפיות שמו חכמים דאסור לאצד ממון של ישראל.

תשובה יפה הורו הטורפין ולא מדרך החומר אלא מן הדין ואין זו תוספת על הטרפיות שמו חכמים סקירכא צבריאה הם מנו אותה³, ואם נפשך לומר שלא מנו סרובה לכבד, א"כ צא ונתיר סרובה לטרפשא ולשמנוניתא לזבא וכן כל הסרכות חוץ מתרתי אוני שלא כסדרן והלבי הסמוכה לדופן שלא נזכרו צנמרא⁴ אלא אלו בלבד, אלא הם אמרו שהסירכא אוקרת⁵ אי משום שעשויה להתפרק מנד הריאה וסופה להיות נקובה⁶ ומן הדין אסורה.

סימן כב

שאלת עוד מה ציוס טוב ראשון דאמרו ז"ל¹ יתעסקו צו עממין, לאחר שהוא נתון צארנו מהו לטלטלו ישראל להוציאו לבית הקברות, מי נימא ימותר מסוך שהותרה הוצאה

הרא"ם שם דוקא בדליכא חימוד ממון ובשלא היה כן ג"פ, אבל בח"מ ובג"פ בעי כההיא דלהלן תשפב. ועי' בשו"ת יכין ובוטו ח"א סי' ו דכ' דמיירי כאן באיכא חימוד ממון דבלא"ה היה נאמן לומר שוגג הייתי. וצ"ע א"כ היכי סגי בקבלת ד"ח. ועי' במהרי"ט ח"ב סי' טו. 7 ל, ב. כא. להלן תרלא ומיחוסות קסב, ב"י י"ד לט וש"ע ס"ז. 1 ת"ז ליתא במיחוסות. 2 כ"ה גם במיחוסות, ולהלן שם, לטרפשא במקום שהיה בטרפשא, ועי' בשו"ת מהרי"ט ח"ב סי' ח דכ' דמיירי דלא ניקב הטרפשא דבניקב בלא"ה טריפה כמש"כ הבה"ג, ולפי הלשון שלפנינו אי אפשר לפרש כן. 3 חולין מו, ב. 4 צ"ל וריאה, וכ"ה להלן שם ובמיחוסות. 5 חולין שם ומח, א. 6 להלן שם נוסף, או מפני שאין סירכא בלא נקב, ומד"ו והלאה מחקו כאן תיבת אי. 7 צ"ל שעת ובהע' 8 שם. כב. להלו תרל ומיחוסות ריט. ב"י אר"ח תקצ"ו ע"ש ס"א. 1 שבת קלט, ב.

יט. להלן תרנב ומיחוסות רפה. 1 ראה ב"מ עה, ב. 2 ירמיה י, כג. 3 ר"ה טז, ב. 4 שבת קנו, א וע"ע להלן קמח ותט. 5 דברים לב, ט. 6 ירמיה י, ב. 7 דברים לב, כ. 8 תהלים כג, ד. כ. להלן תרלב ומיחוסות קסא, וע"ע להלן תשפב, ב"י י"ד קיט. 1 להלן שם אסור. ובמיחוסות, שאסור. 2 קכא, א, ע"ש. 3 כתב הרא"ם בח"ב (שו"ת מים עמוקים) סי' כד דאפילו בפעם אחת מעבירין דטבח הממונה על הציבור די בפעם אחת, ובאינו ממונה בעי ג"פ, ואי איכא חשש חימוד ממון בכל אופן די בפ"א. והפרי"ח סי' קיט סק"ח חלק עליו דאף באין ממונה מעבירין אותו בפעם אחת, והפרי תואר שם הסכים עם הרא"ם וכן מהריב"ל ח"א סי' נג. וע"ע בשו"ת ברית אברהם י"ד סי' ד. 4 סנהדרין כה, א. 5 להלן ובמיחוסות נוסף, ועוד שמצוי הוא לשקר ולומר שוגג הייתי (במיחוסות, שהוא שוגג) ואין סומכין עליו. 6 ומה דמהני קבלת ד"ח כ'

ועץ עושה פרי, והנה בתחילה גור בעשבי הסרק ובאילני הסרק, הרי כתב הרמב"ן שננטוּתה האדמה שאילני סרק יוציאו פירות, והציווי שתוציא הארץ עני סרק נלמד מרישא דקרא דכתיב מדשא הארץ דשא ואח"כ כתיב עץ פרי שקאי על אילנות שעושין פירות, וא"כ נראה דבאילני סרק לא ננטוּתה שיהא טעם העץ כטעם הפרי ורק באילנות שעושין פירות ננטוּתה שיהא טעם העץ כטעם הפרי.

והנה במדרש רבה פט"ו ר' אבה אמר ען הדעת אחרוג היה דכתיב ותרא האשה

כי טוב העץ למאכל איזהו אילן שעצו נאכל כפריו אחרוג, ובסוכה דף לה א' אמרינן שאחרוג ופלפלין טעם העץ כטעם הפרי הרי שהארץ באמת הוציאה ענבים שטעם העץ כטעם הפרי כמו שננטוּתה ורק שהקב"ה ציווה לארץ שכל האילנות יהיו טעם עץ כטעם פרי והארץ שינתה ורק עשתה מקצת אילנות שיהיו טעם העץ כטעם הפרי, ונ"כ למה בתורה רק כתיב ותוצא הארץ ועץ עושה פרי ולא כתיב גם עץ פרי שהוציאה אחרוג ופלפלין שטעם העץ כטעם הפרי.

ויאמר אלקים יהי מאורות ברקיע השמים וגו' והיו לאותות (א, יד)

פירש"י כשהמאורות לוקין סימן רע הוא לעולם שנאמר (ירמיה י) מאותות השמים אל תחתו וגו' בעשותכם רצון הקב"ה אין אתם צריכין לדאג מן הפורענות, ובתשובת הרשב"א סימן יט ציאר שמה שאמרו חז"ל שבת קנו א' אין מול לישראל, שישראל חלק ה' תבל נחלתו ואינם מסורות למזלות השמים כי הם למעלה מן המזלות, וזהו שכתב ירמיה (יג) מאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה, אכן מה שכתב (ירמיה יג) כי לא לאדם דרכו לא לאיש הולך והכין את לעדו, בשאינו עושה רצון השם שאז הוא מסור למזלות לפי שעונותיו הבדילו צינו וצין השם והשפיל עצמו ממעלות עליונות וצא וישב לו במדרגות תחתונות תחת המזלות כשאר האומות, ומדבריו נראה דכשאינו עושין רצונו

של מקום בני ישראל מסורין למזלות כמו שאר האומות.

אולם במגילה טו א' אומה זו נמשלה לעפר ומשולה לכוכבים כשהן יורדין יורדין עד עפר וכשהן עולין עולין עד לכוכבים, ובציאור הגר"א אסתר (ג ז) ציאר שאין מול כלל לישראל צרקיע וכל המזלות הם כנכרים לישראל מפני שעפ"י המזלות לא היה ראוי להיות בן לאברהם אבינו אך שהקב"ה הגביה אותו למעלה מן המזלות, וא"כ לפי המזלות לא היה ראויין ישראל להיות כלל בעולם ולכן אם אינו צדיקים הם יורדים ח"ו עד לעפר, ולפימש"כ הגר"א כשאינו עושין רצונו של מקום לא היו כלל ישראל רק כשאר האומות המסורות למזלות, אלא המזלות כנכרים לישראל ויורדים ח"ו עד לעפר.

סוגיית הדרף

פרדס

כתובות דף ס"ו ע"ב

יצחק

רו

דאל"כ למה שאל, אמנס אפשר דלא ידע ושאל לה אם חמיה נתן או לא, וע"ז השיב דנהי דנתן מ"מ צא זה ואיבד זה ^{כז}.

(י) **גב' שם.** כוונתו לשאול על התוספת שהוסיף לה החתן וכמש"כ רש"י לקמן (ד"ה סוף משל חמיה), ואין לומר דשאל בכלל על ממנו של חמיה דאם איתא דיש לו ממנו ודאי היה מפרנס לה, דאל"כ מה השיב צא זה ואיבד זה ^{כח}.

(יג) **גב' בא זה ואיבד את זה.** ר"ל דצממון שקיבלה מחמיה נתערב צממון שקיבלה מאביה ולכן נאצד הכל, ועיין בעינין יעקב שביאר דתוספת כתובתה היה שליש מנדוניתא ונתבטל חד בתרי ^{כט}.

(ט) **גב' אמר להן לתלמידיו זכור אני וכו'.** הא דאמר כן לתלמידיו ולא להי, היינו משום דתנן במס' אבות אל תרצה שיחה עם אשה, ולכן כיון שלא ראה זורכ לאומרו להאשה לכן חזר פניו לתלמידיו ודיבר רק עמהן.

(כ) **גב' אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפלה.** לכאורה אינו מובן מה שייך "אשריכם" על מה שנעשים כשאין עושין רצונו של מקום, ויש לפרש דכוונתו לומר דאשרי חלקם שיש להם דבר המעוררם לשוץ בתשובה, שהרי רואים בחוש העונש כשאין עושין רצונו של מקום ורואים השכר כשעושין רצונו של מקום ^ל, ועוד אפשר לבאר דאשריכם קאי על מה שמוסרין ביד אומה שפלה ולא ביד אומה חשונה, דאי היה מוסרין לאומה חשונה אז צקל היו יכולין להתערב בין הגוים וללמוד ממעשיהם, ולכן מוסרין לאומה שפלה דאז אין לחוש שילמדו ממעשיהם המחוזעים ומשוקצים אף צעיני כל האומות ^{לא}.

(כא) **רש"י ד"ה ובשחתן פוסק בו, ואם שמו הם תחלה והבניסה לו בין שום קמן ובין שום גדול הוא**

פניה בשערותיה משום צניעות שלא יראה ריב"ז פניה, ואע"ג דאמרין לקמן (דף ע"ג ע"א) דהיונאלת כשראשה פרוע מיקרי עוברת על הדת, היינו רק צאשת איש, אבל פניה אינה אסורה רק כשקותרת קליעת שערה והולכת כדרך פרוצה וכמש"כ המגן אברהם (סי' ע"ה סק"ג) ^{לב}, ולכן הכא שהיתה פנויה ^{לד} ליכא איסור בזה כיון שלא היה בדרך פרוצה ^{לז}, ועוד אפשר שמעולם לא נראה אלא היתה ארוסה דמותרת לילך צראשה פרוע וכמו שכתבתי לעיל (דף ט"ו ע"ב, אות נ"ח והערה קל"ז) ^{לז}.

(ג) **גב' מולח בזמן חסר.** עיין בהפלאה שכתב דהרמז בזה הוא דכשכותבין ממנו חסר וי"ו וממלאין מלוי האותיות דהיינו מ"ס מ"ס נוי"ן איז המלוי הוא אותיות ממנו, לרמז דכשמחסר ממנו ונתן נדקה אז ממלאין לו הממון כמלוי האותיות ^{לח}.

(ד) **גב' מולח בזמן חסר ואמרי לה חסר.** כוונתה היתה לומר שאביה לא נתן נדקה וכמש"כ רש"י, ואע"ג דאביה כבר נתן הממון לבעלה בנכסי אן ברזל וכבר הוא ברשות בעלה, אפ"ה נאצד אותו ממנו כיון דצא ממי שלא נתן נדקה ^{לח}.

(ט) **גב' שם.** עיין במהר"ס שיף שביאר החילוק בין שני הלשונות, דללשון ראשון העיקר הוא שיחסר ממנו לנדקה ואין נפק"מ בצחיזה נדקה, אבל ללשון שני נריך שיתן ממנו דוקא לגמילות חסדים שהוא המוצרך שצדקות ^{לח}, ועיין בבן יהוידע שכתב איפכא דללשון ראשון צעי דוקא שיתן נדקה לעני, אבל להלוות ממנו בתורת גמילות חסד לא סגי בזה כיון דלאחר זמן יחזור לו כל ממנו ולא יחסר לו כלום, וע"ז צא הלשון שני לומר דגם בגמילות חסדים סגי ^{לח}.

(יז) **גב' ושל בית חמוך היבן הוא.** ידע ר' יוחנן בן זכאי דגם חמיה היה עשיר גדול, וכדרך העשירים גדולים שמתחננים זה עם זה, וכן ידע ר' יוחנן בן זכאי דחמיה נתן נדקה

הערות וצייונים

אחדים (דרוש י"ד שבת הגדול אות ה', דף ע"ד ע"ד מדפי הספר), אהון דאורייתא (כלל כ"ג ד"ה והנה מה שכתבתי), וע"ע מה שכתבתי לקמן (דף ס"ו ע"א, אות ב'), וע"ע במהר"ל. **מז.** וע"ע בזה בהפלאה, זרע שמואל. **מח.** אמנם עיין בחינא וחסדא (דף קכ"ה ע"ד מדפי הספר) שבאמת פ"י כן מדלא כתב רש"י גם כאן דהיינו תוספת וצ"ע. **מט.** יעו"ש ליתר ביאור. **נ.** דהא עד השתא היה מדבר עם בתו של נקדימון. **נא.** וכן ביאר בהערות לר' אלישיב. **נב.** וכן ביאר השבט סופר, וע"ע ביאור במהרש"א (כא"ד) ועיין בהפלאה וילקוט הגרשוני שביארו היטב דבריו, מהר"ל (בחינושי אגרות ונצח ישראל פרק י"ד), עיר בנימין, דרשות חתם סופר (ח"ג דרוש ל"ב, באב, ד"ה איחא, דף פ"ו מדפי הספר), אמרי בינה, עינין יעקב, גאון יעקב (בענין יעקב, דף מ"א ע"ב מדפי הספר), בן יהוידע, עין אליהו, ילקוט אליעזר נוהבא בליקוטי בתר ליקוטי, מגן גבורים, חנינא וחסדא (דף קכ"ה ע"ד מדפי הספר), לב אליהו (דברים, דף קנ"ז מדפי הספר), לשמוע בלמודים, עיני יצחק (לר' יצחק אהרן רפאפורט), שם אנוש (דף י"א ע"ג מדפי הספר), ועיין באילת אהבים. **גב.** לרש"י יש לו ג"י

ליה למימר "שערה". **לט.** וע"ע אריכות בזה במה שכתבתי לעיל (דף ט"ו ע"ב, אות נ"ח). **מ.** שכבר מת בעלה וכמש"כ רש"י לעיל (ד"ה שפסקו לה), וגם להתוס' דסברי דמיירי שבעלה היה חי, היינו רק בשעת פסיקה, אבל אח"כ אפשר שמת או שנתגרשה, דאי היה עדיין נשואה מסתמא לא היתה הולכת בעצמה ללקוט שעורים. **מא.** וכ"כ האשל אברהם (בפירות הנושרין), וע"ע בזה בשו"ת כרם שלמה (ש"ס). **מב.** והא דאמרין לעיל דפסקו לה ד' מאות זהובים לבשמים אפשר שפסקו לו קודם שנשאה דלאחר שתנשא ינתן לה כל כך בשמים ולפי פ"י התוס', ולפי רש"י דמיירי באלמנה איכא למימר דגם אלמנה מן האירוסין נוטלת בשמים מנכסיו, וכן איכא למימר לפי רש"י דמיירי לעיל בבת אחר של נקדימון, אבל התוס' ודאי לא סברי הכי וכמבואר מדבריהם לעיל (ד"ה שפסקו), וע"ע בזה בחינא וחסדא (דף קכ"ה ע"ב מדפי הספר), מגן גבורים. **מג.** יעו"ש עוד רמז לזה, וע"ע ביוסף לקח. **מד.** וע"ע בזה באור החמה. **מה.** וכ"ה בקיצור באשי משה. **מו.** יעו"ש עוד חילוק, וע"ע חילוק בנחלת יהושע, מראית העין, דברים